Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तंत्री

ચીમનલાલ ગોકળદાસ શાહ

તા. ૧૫-૯-૫૩ : અમદાવાદ

વર્ષ ૧૮ અંક : ૧૨]   [ક્રમાંક : ૨૧૬

ACHARYA SRI KAILASSAGARSURI GYANMANDIR
SHREE MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA
Koba, Gandhinagar - 382 007.
Ph. : (079) 23276252, 23276204-05
Fax : (079) 23276249

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

विषय–दर्शन

ક્રમાંક:	લેખ :	લેખક :	પૃષ્ઠ :
૧.	પરિગ્રહનું પાપ :	પૂ. મુ. શ્રી. ચંદ્રપ્રભસાગરજી :	૨૧૭
૨.	પ્રતિકારનાં પગલાં અને સફળતા :	સંપાદકીય :	૨૧૯
૩.	જીવો અને જીવવા દો :	પૂ. મુ. શ્રી. હંસસાગરજી :	૨૨૩
૪.	અજ્ઞાનનો અંજામ :	પૂ. મુ. શ્રી. મહાપ્રભવિજયજી :	૨૨૬
૫.	ઉપાધ્યાય વિવેકસમુદ્ર વિરચિત નરવર્મચરિત્ર :	શ્રી. ભંવરલાલજી નાહટા :	૨૨૯
૬.	મુંબઈ મંડન શ્રી ચિંતામણિ પ્રતિષ્ઠા સ્તવન :	સં. શ્રી. અગરચંદજી નાહટા :	૨૩૫
૭.	પ્રભાસપાટણના શિલાલેખો :	સં. પૂ. શ્રી. ચંદનસાગરજી :	૨૩૭
૮.	શ્રી. જૈન સત્ય પ્રકાશનું અઢારમા વર્ષનું વિષય–દર્શન :		૨૩૯
૯.	વિનંતિ :	સંપાદકીય :	ટાઈટલ પેજ બીજું

કોબા (ગાંધીનગર) પિ. ૩૮૨ ૦૦૯

વિનંતિ

આ અંકે 'શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ' માસિક પોતાના જીવનકાળનું અઢારમું વર્ષ પૂરું કરે છે; ત્યારે અમે ફરીથી પૂ. આચાર્યાદિ મુનિવરો, અને શ્રી જૈન સંઘને યાદ આપીએ કે—માસિક પોતાનું આયુષ્ય લંબાવી શકે અને સર્વથા પગભર બની શકે એ રીતે એને મદદ કરવાની જરૂર છે. આ પર્યુષણા પર્વ પ્રસંગે તે તે સ્થળના શ્રી સંઘો સમિતિને આર્થિક સહકાર આપવા પોતાથી બનતું કરશે એવી આશા રાખીએ છીએ.

—સંપાદક

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

॥ ॐ अर्हम् ॥

अखिल भारतवर्षीय जैन श्वेताम्बर मूर्तिपूजक
मुनिसम्मेलन संस्थापित

श्री जैनधर्म सत्यप्रकाशक समितिनुं मासिक मुखपत्र

जेशिंगभाईनी वाडी : घीकांटा रोड : अमदावाद (गुजरात)

वर्ष : १८	વિક્રમ સં. ૨૦૦૯ : વીર નિ. સં. ૨૪૭૯ : ઈ. સ. ૧૯૫૩	क्रमांक
अंक : १२	ભાદરવા સુદિ ૭ : મંગળવાર : ૧૫ સપ્ટેમ્બર	२१६

પરિગ્રહનું પાપ

લેખક : પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી ચંદ્રપ્રભસાગરજી

એક સમય એવો હતો જ્યારે માનવી આજીવિકા મેળવીને નિરાંત અનુભવતો. નિરાંતની વેળાએ એ આળસ પોષતો નહિ પરંતુ સંગીત, સાહિત્ય આદિ કળાઓથી પોતાના મુરઝાયેલા મનને ઉષ્મા આપતો, ચિંતનને નવાંકુરિત કરતો અને એ દ્વારા માનવતાના સંસ્કારોને ઉજ્જવળ બનાવવા પ્રયત્નશીલ રહેતો. નિરાંતનો સદુપયોગ ન કરનાર માનવી પશુ જેવો ગણાતો. સમાજની એ સ્થિતિને કોઈ કવિએ પોતાના શબ્દોમાં આ રીતે ચિત્રસ્થ કરી છે:—"सङ्गीत–साहित्यकलाविहीनः, साक्षात् पशुः पुच्छ–विषाणहीनः ॥"

આજે સમય પલટાયો છે. માનવીને જાણે નિરાંતની વેળા જ નથી. ધનની પાછળ એ ભમે છે. જોઈ શકાય એમ છે કે, પરિગ્રહની વૃત્તિને આધીન માનવી કેટલી હદે પહોંચ્યો છે અને એ કેવી ઉપમાને લાયક ગણાય તે નીચે આપેલી સરખામણીથી સમજાય છે.

*

માણસે સિંહને જંગલી, હિંસક અને ક્રૂર એવાં ત્રણ હલકાં વિશેષણો આપ્યાં છે અને એનાં જ પ્રતિસ્પર્ધી શહેરી, અહિંસક અને સૌમ્ય એવાં ત્રણ શ્રેષ્ઠ વિશેષણો પોતાની જાત માટે વાપર્યાં છે. પરંતુ આ વિશેષણો કોના માટે કેટલાં સાર્થક છે એનો વિચાર કરીએ.

સિંહ ક્યારે શિકાર કરે ?

સિંહ ભૂખ્યો હોય ત્યારે જ શિકાર કરે છે. ભૂખ ન હોય તો એની બાજુમાં થઈને એક નાનું બાળક પસાર થાય તો ય એની સામે એ મીટ માંડતો નથી કારણ કે એનું પેટ ભરેલું છે. એને સંગ્રહ કરવાની જરૂર પડતી નથી.

ત્યારે મનુષ્ય જેઓ કાળાંબજાર કરનારા, બજારને ઊંચો નીચો કરનારા, વસ્તુઓનો અપરિમિત સંગ્રહ કરનારા છે એ બધા શું ભૂખ્યા છે? બીજાના શ્રમથી કરોડોના માલિક બન્યા છતાંયે લૂંટ અટકતી નથી. જેમ ધન વધતું જાય છે તેમ શિકારીવૃત્તિ વિકસતી જાય છે તેનું કારણ શું? કારણ એ જ કે એને પેટ ભરવું નથી પણ મોટા પટારા ભરવા છે.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

આમ છતાં સંતોષમાં મગ્ન રહેનાર સિંહ જંગલી ગણાય અને અસંતોષથી જગતને લૂટનાર શહેરી ગણાય!

સિંહ કોનો શિકાર કરે?

સિંહ સામાન્ય રીતે કોઈ ક્ષુદ્ર પ્રાણીનો શિકાર કરતો નથી. એ તો સમોવાડિયાનો જ શિકાર કરે. ત્યારે સ્વાર્થી મનુષ્ય પોતાના જેવા સમૃદ્ધ માણસને છેતરવા જાય તો એને જ એના શિકાર બનવું પડે; અને છેતરપીંડી ઉઘાડી પડી જાય. આથી પોતાથી ઊતરતો હોય એને શીશામાં ઉતારવાનો એ પ્રયત્ન કરે. ભોળાને છેતરીને જ એ મનમાં મલકાય. આમ છતાં એવો માણસ અહિંસક અને સિંહ હિંસક ગણાય. નાના માણસોને છેતરવામાં બહાદુરી માનનારો માણસ દયાળુ ગણાય!

સિંહ કઈ રીતે શિકાર કરે?

સિંહ અણધાર્યો કોઈના ઉપર ત્રાટકતો નથી, પહેલાં એ ગર્જના કરે, ત્રાડ નાખે, પૂંછડું પછાડે, સામાને ચેતવણી આપી સાવધાન કરે; ત્યારે દંભી માણસ સામાને છેતરતો હોય છે ત્યારે એ ઘરાકને એમ કહે ખરો કે—'અમારે ત્યાં અસત્ય બોલાય છે, નવો માલ બતાવી જૂનો માલ અપાય છે, કાળાં બજાર કરાય છે; અમારે ત્યાં આવનારે સાવધાન થઈને આવવાની જરૂર છે.' એમ કહેનારો કોઈ વેપારી હજી સુધી જોવાયો છે? વેપારી તો પોતાની દુકાને પ્રામાણિકતાનાં પાટિયાં રાખે, સંત–મહાત્માઓના ફોટા રાખે, નેતાઓની છબીઓ રાખે—આ બધું શા માટે? અહિંસામાં જરાય ન માનતો હોય, અહિંસાના એકેય સિદ્ધાંતને પાળતો ન હોય છતાં ખાદી પહેરીને ફરે—એ શા માટે? લોકોના દિલ પર પ્રામાણિકતાની છાપ બેસાડવા ખાતર. એ સામા માણસની સાથે વાત કરતો હોય છે ત્યારે એના મોંમાંથી સાકર ઝરતી હોય એવું એ બોલતો હોય છે, એ માદકતાની એવી ભૂરકી છાંટે કે સામો માણસ એ વાણીના ઘેનમાંથી જાગી જ ન શકે. પોતાના ઘરાકને સમજવતાં એ કહે કે—'હું તે જૂઠું બોલું? મારે જૂઠું બોલીને કેટલા ભવ કાઢવા છે? હું ખોટું કહેતો હોઉં તો ભાઈના ગળાના સમ.' એમ કહી ઘરાકના ગળે હાથ નાખે. પણ એને ક્યાં ખબર છે કે, ભાઈ મરી જાય તો એને નહાવા–નીચોવાનું યે નથી.

આ રીતે માણસ મનમાં કંઈક ઘાટ ઘડતો હોય છે, વચને વળી જૂદું બોલતો હોય છે અને કાયાથી વળી ત્રીજું જ કરતો હોય છે. આવો દંભ કરનાર માણસ સૌમ્ય અને ચેતવણી આપી શિકાર કરનાર સિંહ ક્રૂર!

આ દ્વારા અહીં આખી માનવજાતને સિંહ સાથે સરખાવવામાં આવતી નથી. જેઓ ધર્મ ભૂલ્યા છે તેવાઓની જ આ વાત છે. જેઓ પોતાનો ધર્મ સમજે છે, જેમને પોતાના કર્તવ્યનું ભાન છે એ તો માનવ–કોટિમાં દેવપુરુષ છે. પરંતુ જેઓ ધર્મને ભૂલી કર્તવ્યને યાદ કરતા નથી, વિવેકને તજે છે તે માણસ સિંહ કરતાં શ્રેષ્ઠ કેમ ગણાય?

એવા ધર્મભૂલ્યા માનવીઓ શહેરી, અહિંસક, સૌમ્ય કહેવાતા હોય તો ભલે કહેવાય, એવા વિશેષણોની મહત્તા નથી. મહત્તા તો એ વિશેષણોને અનુરૂપ જીવન જીવનારની જ છે.

પરિગ્રહની ઘેલછા માણસને કેવો નૃશંસ બનાવી મૂકે છે તેનું ઉદાહરણ શોધવા જવું પડે એમ નથી. રોજ–બ–રોજ ખૂન, લૂંટ, અને હુમલાના તેમજ ભેળસેળના બનાવો બનતા જ જાય છે. પરિગ્રહના પૈશાચિક કૃત્યોથી સહુ સાવધાન બને એટલું જ માત્ર કહેવું છે.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

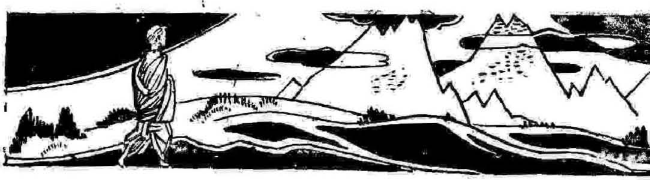

પ્રતીકારનાં પગલાં અને સફળતા

સૌરાષ્ટ્ર સરકારને ધન્યવાદ; મુંબઈ સરકારને વિનંતિ

★

મુંબઈની ધી જનરલ બુક ડીપો તરફથી શ્રી કાંતિલાલ જોશી એમ. એ. એ સંપાદિત કરેલ "હમારી રાષ્ટ્રભાષા" પુસ્તકના સાત ભાગ પ્રગટ થયા છે. આ પુસ્તક મુંબઈ સરકારે હિન્દી-હિન્દુસ્તાનીના પાઠ્યપુસ્તક તરીકે મંજૂર કર્યું છે; અને સૌરાષ્ટ્ર સરકારે પણ પોતાના રાજ્યમાં એને રાષ્ટ્રભાષાના પાઠ્યપુસ્તક તરીકે સ્વીકાર્યું છે.

આ પુસ્તકના પાંચમા ભાગમાં સાતમા પાઠ તરીકે શ્રી પ્રતાપનારાયણ મિશ્રે "દાંત" ઉપર લખેલ રમૂજ ઉપજાવે એવો કટાક્ષ લેખ આપવામાં આવ્યો છે. આ લેખમાં "દાંત" થી સાહિત્યના નવ રસનો અનુભવ કેવી રીતે થઈ શકે એનું વર્ણન કરતાં કરતાં દાંતથી થતા બીભત્સ રસના અનુભવનો દાખલો આપતાં લેખકે જૈનોના મુનિમહારાજના દાંતના પ્રત્યક્ષ દર્શન કરવાનું નીચેના શબ્દોમાં (પૃ. ૨૭–૨૮)માં લખ્યું છે:—

"बीभत्स रसका प्रत्यक्ष दर्शन करना हो तो किसी जैनियोंके जैनी महाराज के दांत देख लीजिए, जिनकी छोटीसी स्तुति यह है कि मैलके मारे पैसा लपक जाता है।"

(આનો ભાવાર્થ એ થયો કે જૈન મુનિઓના દાંત એટલા બધા મેલા હોય છે કે એના ઉપર પૈસો ચોંટી જાય છે.)

આ લખાણ વાંચતાં એમ જ લાગે છે કે, લેખક મહાશયે બીભત્સ રસનો આવો દ્વેષભર્યો દાખલો ટાંકીને પોતાના લેખને જ બીભત્સ બનાવી દીધો છે. જૈન મુનિઓ માટેનું આવું લખાણ લેખકની જૈન-મુનિઓ પ્રત્યેની નરી નિરાદરવૃત્તિ અને દ્વેષભાવનાને જ વ્યક્ત કરે છે; સાથે સાથે એ એમની ક્રૂર મશ્કરી કરવામાં પણ પાછું પડતું નથી. જૈન મુનિઓનું જીવન કેવું તપ-ત્યાગ અને સંયમપરાયણ હોય છે, એ માટે લખવાનું આ સ્થળ નથી.

જે પુસ્તકમાં આવું સાંપ્રદાયિક દ્વેષ વ્યક્ત કરતું અને ધાર્મિક લાગણીને દુભવે એવું લખાણ હોય તે પુસ્તક જો પાઠ્યપુસ્તક તરીકે પસંદ કરવામાં આવે તો તેથી કુમળી વયના ઉછરતા બાળકોના દિલમાં જૈનધર્મ અને જૈન મુનિઓ પ્રત્યે તિરસ્કારની લાગણી જન્મ્યા વગર ન જ રહે. એક સર્વસાધારણ પુસ્તકમાં પણ જો આવું લખાણ હોય તો તે એ પુસ્તક માટે કલંક સમાન લેખાય તો પછી પાઠ્યપુસ્તક માટે તો કહેવું જ શું? આવા હલકા લખાણવાળું પુસ્તક પાઠ્યપુસ્તક તરીકે મંજૂર જ શી રીતે થઈ શકે? એ જ વિચારવા જેવો મુદ્દો છે. પુસ્તકમાંનું આવું લખાણ એ તો દૂધથી ભરેલા ઘડામાં વિષના ટીપાં નાખવાની જ ગરજ સારે!

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

સૌરાષ્ટ્રમાં સાવરકુંડલાના જૈન યુવક મંડળે તા. ૫-૮-૫૩ના રોજ ખાસ ઠરાવ કરીને અને રાજકોટના 'જયહિંદ' પત્રે તા. ૬-૮-૫૩ના અંકમાં અગ્રલેખ લખીને સૌરાષ્ટ્ર સરકારનું આ વાત તરફ ધ્યાન દોર્યું તે માટે તે બન્નેને ધન્યવાદ ઘટે છે. એ ઠરાવ નીચે આપવામાં આવ્યો છે.

હવે જાણવા મળે છે કે-સૌરાષ્ટ્ર સરકારે આ વાત ઉપર તાત્કાલિક ધ્યાન આપીને આવા બેહૂદા લખાણવાળા આ પાઠને રદ કરવાનું ફરમાન કર્યું છે. આ વાતનો આટલી ઝડપથી નિકાલ લાવવા માટે સૌરાષ્ટ્ર સરકારને અને એના કેળવણીખાતાને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને એમનો આભાર માનીએ છીએ.

દરમ્યાન આ પુસ્તકના સંપાદક શ્રી. કાંતિલાલ જોશીએ 'હમારી રાષ્ટ્રભાષા' પુસ્તકમાંના દાંત વિશેના પાઠમાં જૈનોની લાગણી દુભાય એવી હકીકત તરફ ધ્યાન ન રહેવા બદલ દિલગીરી દર્શાવતો પત્ર 'જયહિંદ' પત્રમાં પ્રગટ કર્યો છે તે અમે નીચે આપ્યો છે અને નવી આવૃત્તિમાંથી એ અયોગ્ય પંક્તિઓ રદ-બાતલ કર્યાનું એથી જાણવા મળે છે, આ રીતે પોતાની ભૂલ સુધારી લેવા બદલ સંપાદકને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

પરંતુ આ વાત આટલેથી પતી જતી નથી આ પુસ્તક આખા મુંબઈ રાજ્ય માટે પાઠ્યપુસ્તક તરીકે મંજુર થયેલ હોવાથી મુંબઈ સરકારે પણ આ માટે, સૌરાષ્ટ્ર સરકારની જેમ તરત ઘટતાં પગલાં લેવાની અને આ પાઠને રદ કરવાની જાહેરાત કરવાની જરૂર છે. આશા રાખીએ કે આ માટે મુંબઈ સરકારને વધુ કહેવા-લખવાની જરૂર નહીં પડે.

સાવરકુંડલાનો ઠરાવ

આજરોજ તા. ૧૦-૮-૫૩ના રોજ પૂજ્ય પંન્યાસજી મહારાજ સાહેબ કનકવિજયજી ગણિવરના અધ્યક્ષપણા નીચે મળેલી સાવરકુંડલાના જૈન સંઘ સમસ્તની આ સભા- મુંબઈ તેમજ સૌરાષ્ટ્ર વિગેરે પ્રાંતોની માધ્યમિક શાળાના પાંચમા ધોરણમાં ચાલતી હિંદી પુસ્તિકા "હમારી રાષ્ટ્રભાષા"ના પાંચમા ભાગમાં સાતમા "દાંત" નામના પાઠમાં ત્રીજા પેરેગ્રાફમાં તેરથી સત્તર લીટીમાં જૈનોના પૂજ્ય ધર્મગુરુઓ-જૈન મુનિઓના દાંત માટે જે બેહુદુ-અયોગ્ય અને સારીયે જૈન આલમની લાગણી દુભાય તેવા પ્રકારનું લખાણ કરવામાં આવ્યું છે તેને આ સભા સખ્ત રીતે વખોડી કાઢે છે.

જ્યારે સરકાર બિનમજહબી અને બિનસાંપ્રદાયિક સરકાર તરીકે ઓળખાતી હોય અને દરેકને વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય અને ધર્મસ્વાતંત્ર્યની બંધારણ દ્વારા ખાત્રી આપે છે, ત્યારે તે જ સરકારના કેળવણીખાતામાં આવા પ્રકારના ધર્મની લાગણી દુભાય તેવા લખાણવાળા પાઠવાળા પુસ્તકો પાઠ્યપુસ્તકો તરીકે ચાલતાં હોય તે કેટલું અયોગ્ય છે? સાથે આ "હમારી રાષ્ટ્રભાષા" ના સંપાદક શ્રી કાંતિલાલ જોશી તેમજ આ "દાંત" નામના પાઠના લેખક શ્રી પ્રતાપનારાયણ મિશ્ર તેમજ આ પુસ્તકના પ્રકાશક ધી જનરલ બુક ડીપો—આ બધાયે જૈન સમાજના પૂજ્ય સાધુ મુનિમહારાજો માટે જે અસભ્ય ઉલ્લેખ કર્યો છે તે માટે પોતાની દીલગીરી વ્યક્ત કરીને સાથે ભવિષ્યમાં આવું નહિ બને તેવી ખાત્રી આપવી જોઈએ તેમ આ સભા માને છે. અને જ્યાં સુધી આમ ન બને ત્યાં સુધી ભારતભરના જૈન સંઘોએ જોરશોરથી પોતાનો વિરોધ વ્યક્ત કરવો જોઈએ.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

કેળવણીખાતાએ આવાં પુસ્તકો પાઠ્યપુસ્તક તરીકે મંજૂર કરતાં પહેલાં રાખવી જોઈતી તકેદારી રાખી નથી તે માટે અને ફરીવાર આવા લખાણવાળાં પુસ્તકો પાઠ્ય-પુસ્તકો તરીકે મંજૂર નહીં થાય તેવી બાંહેધરી સમગ્ર જૈન સમાજને આપવી જોઈએ. આ સિવાયના બીજા જે જે પ્રાંતોમાં આ પુસ્તિકા ચાલતી હોય તે તે પ્રાંતોના કેળવણીખાતાને તથા માનનીય કેળવણી પ્રધાનોને અમો આ પાઠ તાત્કાલિક રદ કરવા વિનંતિ કરીએ છીએ.

સૌરાષ્ટ્ર સરકારના કેળવણીખાતાએ આ પાઠને અભ્યાસક્રમમાંથી કાઢી નાખવાનો પરિપત્ર સૌરાષ્ટ્રની શાળાઓ ઉપર રવાના કર્યો છે તે માટે જૈન સમાજની લાગણીને માન આપવા બદલ અમે તેમનો આભાર માનીએ છીએ; પણ હજુ અમારો વિરોધ ચાલુ જ રહે છે. કારણ કે હાલ જે જે શાળાઓમાં આ પાઠવાળી પુસ્તિકા ચાલતી હોય તેમાંથી તે પાઠના પાનાંઓ કાઢી નાખવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આ આખું પુસ્તક જ અભ્યાસક્રમમાંથી રદ કરવું જોઈએ તેમ આ સભા સૌરાષ્ટ્રના તથા મુંબઈ સરકારના માનનીય કેળવણી પ્રધાનોને તથા કેળવણી ખાતાને આગ્રહભરી વિનંતિ કરે છે.

આપનો વિશ્વાસુ
સાવરકુંડલા જૈન સંઘ
માનદ મંત્રીઓ
દોશી છબીલદાસ રાયચંદ
શેઠ છોટાલાલ મણિલાલ

જૈન મુનિઓના અયોગ્ય ઉલ્લેખ વિષે સંપાદકની દિલગીરી
થયેલી ભૂલ અંગે સ્પષ્ટતા કરતો પત્ર

માન્યવર,

આપના પત્રના તા. ૬-૮-૫૩ના અગ્રલેખમાં 'હમારી રાષ્ટ્રભાષા' નામક ગદ્યપદ્ય સંગ્રહમાળાના પાંચમા ભાગના ૭મા પાઠના એક વાક્ય પરત્વે આપે કરેલી ટીકાના રૂપે નહિ, પણ એના સંપાદક તરીકે સ્પષ્ટીકરણ કરી દુર્લક્ષ બદલ ખેદ દર્શાવી ક્ષમા યાચવા આ પત્ર લખું છું.

એ પુસ્તક હિન્દી ભાષાની સાહિત્ય કૃતિઓનો સંગ્રહ છે. એનો હું સંપાદક છું, એ ખરું, પણ ચર્ચાસ્પદ બનેલા વાક્યવાળી કૃતિ મેં લખી નથી. ૫૮ વર્ષ પહેલાં થઈ ગયેલા ને ૪૦ પુસ્તકો રચી એક શિષ્ટ સાહિત્યકારની પ્રતિષ્ઠા પામેલા હિન્દી ભાષાના સુપ્રસિદ્ધ લેખક સ્વર્ગસ્થ પ્રતાપનારાયણ મિશ્રે લખેલો એ પાઠ છે. પ્રસ્તુત પાઠ વિનોદ પ્રધાન નિબંધ છે ને લેખકે તેમાં સ્વચ્છ અને સારા દાંતની ઉપયોગિતા સમજાવી છે. આપ એ કૃતિ વાંચી જશો તો આપને ખ્યાલ આવશે કે એ નિબંધ કોઈ ધર્મનો ઉપહાસ કરવા સ્વર્ગસ્થ મિશ્રે લખ્યો નથી.

પ્રયાગના ઇંડિયન પ્રેસ લિમિટેડે પ્રકાશિત કરેલા ને મૈરાવો (ઉ. પ્ર.)ની કોલેજના પ્રિન્સિપાલ શ્રી. શિવશંકર વર્મા એમ. એ. એ હાઈસ્કૂલની ઊંચી કક્ષા માટે તૈયાર કરેલા 'આદર્શ ગદ્યસંગ્રહ' નામના પાઠ્યપુસ્તકમાં એ કૃતિ પસંદગી પામેલી

૨

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

હોવાથી મેં હમારી રાષ્ટ્રભાષાના પાંચમા સંગ્રહમાં એને સ્થાન આપ્યું. એ પુસ્તકની એક નકલ અલગ રજીસ્ટર્ડ બુકપોસ્ટથી મોકલી છે. તેના પેજ નંબર ૧૪ ઉપર દાંતનો પ્રતાપ-નારાયણ મિશ્રનો લખેલો પાઠ છે. એ કૃતિમાં જૈનધર્મના ભાઈઓની લાગણી દુભવે તેવું એક વાક્ય આવે છે, એ જો મારા લક્ષમાં આવ્યું હોત તો તે વાક્ય મેં એમાં આવવા દીધું જ ન હોત, કારણ કે બધા ધર્મો પ્રત્યે મને માન ને પ્રેમ છે અને ધર્મ વિષયમાં કોઈની પણ લાગણી જરા પણ દુભાય એ યોગ્ય નથી એમ હું માનું છું. જૈન મુનિ મહારાજો માટે મને પૂર્ણ માન છે. શ્રી. મિશ્રના એ નિબંધમાં જૈન ભાઈઓની લાગણી દુભાય એવું એક વાક્ય છે એ વાત ગયા જુલાઈ માસમાં પુસ્તકનું પુનર્મુદ્રણ કરાવતી વેળા પ્રૂફ જોતાં મારા લક્ષમાં આવ્યું ત્યારે મને ખેદ થયો અને એ વખતે મેં એ વાક્ય એ પાઠમાંથી તરત જ કાઢી નાખ્યું. એ સુધારેલા પાઠવાળો ફર્મો આ સાથે આપને મોકલું છું. એ જુલાઈના છેલ્લા અઠવાડિયામાં છપાયો છે આ ઉપરથી આપ જોઈ શકશો કે મેં જાતે જ ખ્યાલ આવતાં એ વાક્ય કાઢી નાખી સુધારો કરી લીધો છે. મેં સંપાદિત કરેલા સંગ્રહમાંની એક કૃતિમાં જૈન ભાઈઓની લાગણી દુભાય એવું એક વાક્ય અજાણતાં રહી ગયું એ માટે મને ઘણો જ ખેદ થાય છે ને એ દુર્લક્ષના દોષ માટે જૈન સમાજની ક્ષમા માગું છું. એ વાક્ય સામે વિરોધ ઊભો થયો એ પહેલાં જ એ વાક્ય કાઢી નાખી પાઠ સુધારી લીધો છે એ હકીકત આપને તથા જૈન જનતાને મારી સદ્ભાવનાની ને જૈનધર્મ તરફની મારી સન્માનવૃત્તિની પ્રતીતિ કરાવશે, એવી આશા રાખું છું ને આગલી આવૃત્તિમાં મારા દુર્લક્ષના કારણે એ વાક્ય રહી ગયું એ બદલ ઊંડી દિલગીરી દર્શાવી ક્ષમા માગું છું.

મુંબઈ. ૨૧-૮-૫૩ લિ. કાન્તિલાલ જોશીના સવિનય પ્રણામ.

* *

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ : ૨૨૫થી ચાલુ]

આ ભગીરથ કાર્યને તન, મન અને ધનથી વેળાસર સમર્પિત થઇ જવું હિતાવહ ગણાય. કારણ કે તેમાં હજારો નિર્દોષ અશરણ અને મૂંગાં પ્રાણીઓને જીવિતદાન આપવાની સાથે આપણા નાસ્તિક વિચાર ધરાવતા બંધુઓને પણ ઘોર પાપથી ઉગારી લઈ સદ્ગતિના ભાજન બનાવવાનું ભગીરથ પુણ્ય સમાયેલું છે. શાસ્ત્રકાર મહારાજ ફરમાવે છે કેઃ—

यो रक्षति परजीवान्, रक्षति परमार्थतः स आत्मानम् ॥
यो हन्ति अन्यान् जीवान्, स हन्ति स्वकीयआत्मानम् ॥

અર્થઃ—" જેઓ અન્ય જીવોનું રક્ષણ કરે છે, તેઓ પરમાર્થથી પોતાનું જ રક્ષણ કરે છે, જેઓ અન્ય જીવોને હણે છે તેઓ પરમાર્થથી પોતે પોતાને હણે છે."

પ્રાણીમાત્ર સમાન હોવાથી જે માનવ પશુ-પંખી પ્રત્યે નિર્દય રહે છે તે માનવ માનવ પ્રત્યે પણ પોતાને કોટી ઉપાયેસ દયાળુ લેખાવી શકતો નથી.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

જીવો અને જીવવા દો

[સાંવત્સરિક અમારીપડહ]

લેખક : પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી. હંસસાગરજી [વલ્લભીપુર, સૌરાષ્ટ્ર]

> જીવો હાનિ કરે એટલે જીવલેણ થવું એ ભીષણ નિર્દયતા છે.
> સહુ પ્રાણીને સુખે જીવવા દઈને જીવવામાં માનવતા છે.

જીવને વધુમાં વધુ 'સ્પર્શેંદ્રિય, રસેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિંદ્રિય, શ્રોત્રેંદ્રિય, મનબળ, વચનબળ, કાયબળ, શ્વાસોશ્વાસ અને આયુષ્ય' એ દશ પ્રાણ હોય છે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિના જીવો એકેંદ્રિય છે શંખ, કોડા, અળશિયાં, પૂરા વગેરે જીવો બેઈંદ્રિય છે. ઉદ્દેહી, જૂ, લીખ, માંકડ, ચાંચડ, મંકોડા, કીડી અને કુંથુઆ વગેરે જીવો તેઈંદ્રિય છે. કાનખજૂરા, ગીંગોડા, વીંછી, ઘીમેલ, ધનેરાં, માખી, મચ્છર, ડાંસ, પતંગિયા, કંસારી વગેરે જીવો ચઉરિન્દ્રિય છે. અને પોપટ, સૂડા, કાગડા, કબુતર, ચકલાં, કુકડાં, ચામાચીડિયાં, તેતર, કાબર, હોલાં, મોર, વાગોળ (વળવાગડી), બગલા, સારસ, બતક, હંસ, મેના, કોયલ વગેરે પક્ષિઓ તથા ગાય, ભેંસ, બળદ, ઊંટ, હાથી, ઘોડાં, ગધેડાં, હરણ, રોજ, વાંદરા, સિંહ, વાઘ, દીપડા, સાવજ, ચીતરા, કુતરાં, બિલાડાં, ભૂંડ (ડુક્કર), સસલાં, શિયાળ, સર્પ, ઘો, નોળિયો, શશ, ઉંદર વગેરે પશુઓ પંચેંદ્રિય છે. આ ઉપરાંત દેવો, મનુષ્યો અને નારકો પણ પંચેંદ્રિય છે.

મનુષ્યો અને દેવો સિવાયના ઉપરના સર્વપ્રાણીઓ તરતમતાએ પુણ્યહીન હોઈને નિરાધાર અને અશરણપ્રાય: છે. દેવો અને મનુષ્યો જો તેને સુખે જીવવા દેવાની દયા-બુદ્ધિવાળા હોય તો જ તેઓ સુખે જીવી શકે તેમ છે. મનુષ્યો અને દેવો જો નિર્દય હોય તો તે બિચારાં નિરપરાધી પ્રાણીઓનું જીવનસુખ, તેઓના કરપીણ હાથે અકાળે જ હણાઈ જવા પામે છે.

ઉપર જણાવેલ ૧૦ પ્રાણમાંથી એકેન્દ્રિયને ૪, બેઈંદ્રિયને ૬, તેઇંદ્રિયને ૭, ચઉરિંદ્રિયને ૮ અને પંચેંદ્રિયને ૧૦ પ્રાણ હોય છે. પશુ, પંખી, માનવ વગેરેને ૧૦ પ્રાણ હોય છે. ચાર પ્રાણ પછીનો એકેક પ્રાણ આત્માને ઘણું જ પુણ્ય ઉપાર્જન થયા પછી મળી શકે છે. જીભ, આંખ, કાન, નાક વગેરે એકેક પ્રાણ એટલા કિંમતી છે કે આખી દુનિયા આપી દેતાંય તેમાંનો એક પ્રાણ પણ મળી શકતો નથી. આવા કિંમતી ૧૦ પ્રાણ પશુ-પક્ષીઓ ધરાવે છે. પશુ કે પક્ષીને મારી નાખનાર હિંસક આત્મા, તે પશુ કે પક્ષીની કેટલી મહાન્ મૂડીનો લૂંટારુ છે તે વિચારવાનું આ સ્પષ્ટીકરણથી સુલભ બને છે. પોતાને પ્રાપ્ત થયેલ સબળતાના ચોમે મદમાં આવી જઈને તેવા નિરપરાધી અને નિરાધાર પશુ-પક્ષીઓનો વધ કરનાર અને કરાવનાર માનવ, કેટલું ભયંકર પાપ બાંધે છે, તેનું આ આછું દિગ્દર્શન છે.

માનવતાહીન માનવ જ તેવો નિર્દય બની શકે છે. દુનિયામાં નૈતિક નિયમ છે કે,

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

પોતાના જીવનનો જે આધાર હોય તેને જે હણે તે નર અધમ ગણાય. ઉપર જણાવેલા એકેન્દ્રિયથી લઈ પંચેંદ્રિય પશુ અને પક્ષીઓ માનવને આધારભૂત છે. તેઓ દરેકને માનવની કે તેના હાડ–ચામ આદિ કોઈની જરૂર નથી; જ્યારે માનવને પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ આદિની જેમ ખાસ જરૂર છે, તેમ દૂધ, હાડ, ચામ, દાંત, શીંગ, નખ, પીછાં વિગેરેની હાજતો પૂરી પાડનારા પશુઓ અને પંખીઓની પણ ખાસ જરૂર છે. એની હયાતિ વિના બહુ હાજતોથી જીવતો માનવ ક્ષણભર પણ જીવવો મુશ્કેલપ્રાયઃ છે. માનવ તેમનો આવો ઓશિયાળ છે. આથી એકેંદ્રિયથી માંડી પંચેંદ્રિય ગણાતા પશુ–પક્ષી સુધીના પ્રાણીઓનો આધાર માનવ નથી; પરંતુ માનવનો આધાર તેઓ છે. આવા એ પોતાના આધારભૂત પ્રાણીઓને જો માનવ જ હણે તો તે માનવ, નિર્વિચારી, નિર્દય અને અધમ ગણાય એ સહેજે સમજી શકાય તેમ છે.

આમ છતાં એવા ય માનવો જોવાય છે કે, જેઓ પોતાના તે આધારને વાતવાતમાં હણે છે અને તેમ કરવામાં પાછા ગૌરવ ધરાવે છે! એવા ક્રૂર માનવનો અશરણપણે ભોગ બનનારા તે પશુ–પક્ષીઓ, જો માનવ કરતાં સબળ હોય તો માનવ તેમનાથી ચાહે તેટલી નુકશાની થતી હોવા છતાં પણ ખમી ખાતો જ હોત. તેઓને હણવાનો વિચાર સ્વપ્નેય કરત નહિ; ધર્મ બલિદાન માગતો નહિ હોવા છતાં માંસની લોલુપતાથી પશુનાં ક્રૂર બલિદાનમાં ધર્મ મનાવનારા પાખંડી જનોએ પણ સિંહ અને વાઘ આદિનાં બલિદાનનો તો વિચાર સરખો ય ક્યાં કર્યો છે?

આથી જ આર્યાવર્તમાં ઉત્પન્ન થયેલા દરેક દયાળુ દર્શનકાર ઋષિ-મુનિઓએ માનવના આધારભૂત તે પ્રાણીઓની [તેની નબળાઈનો લાભ લઈને જે તે બહાને] કતલ કરી નાખવાનું અપકૃત્ય કરનાર માનવને શિકારી, પારધી, પાપાત્મા આદિ શબ્દોથી ઓળખાવેલ છે.

મહામૂલ્યવાન ગણાતા મનુષ્યભવને પામેલા માનવોમાં પણ સોનું અને પિત્તળની જેમ આસ્તિક અને નાસ્તિક એમ બે વર્ગ સદાના છે. સર્વજીવવત્સલ ઋષિ–મુનિઓનાં વચનોને અનુસરનાર વર્ગ આસ્તિક અને એ આપ્ત મહર્ષિઓના વચનોથી વિપરીત વર્ત્તનાર વર્ગ નાસ્તિક કહેવાય છે. આસ્તિકનું જીવનધ્યેય, 'દુનિયાનાં તેવા બિચારા અશરણ પ્રાણીઓને આયુષ્યના અંતપર્યંત સુખે જીવવા દઉં, જીવડું અને હું જીવું' એ હોય છે; જ્યારે નાસ્તિકનું જીવનધ્યેય, 'દુનિયાનાં તેવાં નિરાધાર પ્રાણીઓના પણ જીવનના ભોગે હું જીવું' એ હોય છે. 'હું તેઓને પ્રાણ આપી શકતો નથી, તેઓનાં પ્રાણો મારી માલકીના નથી અને તેમના કિમતી પ્રાણોને ક્યા હક દાવાથી હણી શકું?' એ વિચાર નાસ્તિકને સ્વયં આવવો મુશ્કેલ છે.

આથી આપણા આ આર્યાવર્તમાં દયાળુ અને હિંસાખોર વિચારોનું દ્વંદ્વ ચાલ્યા કરે છે, અને તે તુમુલ દ્વંદ્વને અદ્યાપિ પર્યંતનો આસ્તિકવર્ગ, ઋષિમુનિ કથિત આપ્તવચનોના આધારે (નાસ્તિક વર્ગને ઠંડો બનાવી દઈને) સમાવી દેવામાં સફળ જ છે. એવા આપણા આ દયાપ્રધાન આર્યાવર્ત્તમાં પણ કાળદોષે આજે નાસ્તિક વિચારોને નિરંકુશ નાચતા પણ જોઈ રહેવું પડે, એ આસ્તિક વર્ગની નબળાઈની પરાકાષ્ટા છે. આજે આ આર્યાવર્તમાં નાસ્તિક વર્ગ, આસ્તિક વર્ગને પણ સફાઈપૂર્વક નાસ્તિક બનાવી દેવામાં પાવરધો જોવાય છે. એથી વધુ દુઃખ કયું હોઈ શકે?

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ઋષિ–મુનિઓએ જેને ધર્મ તરીકે ઓળખાવેલ છે, તે ‘ **અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને નિષ્પરિગ્રહ**’ને નાસ્તિક વર્ગેય ધર્મ તરીકે કબૂલ કર્યા વિના ચાલે તેમ નહિ હોવાથી આજે એ જ **અહિંસાદિ ધર્મનો** અંચળો ઓઢીને નાસ્તિક વર્ગ હિંસા, જૂઠ, કાળાબજાર, અબ્રહ્મ અને પરિગ્રહના ડુંગરા એકઠા કરવાપૂર્વક આસ્તિક વર્ગને છેતરી રહેલ છે. માનવીનું પેટ ભરવાને બહાને અશરણ, મૂંગા અને નિરાધાર પશુ-પંખીઓના અકાળે મોત નીપજાવીને માનવીને તે નિર્દોષ પ્રાણીઓના માંસના લોચા આરોગતો કરી માનવને દાનવ બનાવવાના ઘોર નાટકો ભજવી રહેલ છે ! એ રીતે અહિંસાના અંચળા તળે ‘ જગતના બધા પ્રાણીઓમાં માનવ જ કિંમતી છે અને તેથી બીજા બધા પ્રાણીઓના ભોગે પણ માનવ જીવવો જોઈએ ’ એવી માન્યતા અને પ્રવર્તન રખાય, તે અનાર્ય જનોનું હિંસક અનુકરણ જ ગણાય. જે જીવોને જીવવું છે, તેને જે તે બહાને મારી નખાય તેને અહિંસા તો મૂર્ખ જ માની શકે. પોતાને કોઈ ‘ મર ’ કહે તેટલામાં જે ધુંવા–ફુંવા થઈ જાય છે, તે માણસ બીજા જીવોને જાનથી મારી નાખતા લોકથી પણ કેમ લાજતો નહિ હોય ?

‘ ખેતીવાડી અને બાગબગીચાને હાનિ કરે છે, માટે તેઓને મારવાં જરૂરી છે ’ એવી દલીલ પણ નિર્દયતાસૂચક છે. નૈતિક એવો એકાદ પણ દાખલો નહિ મળે કે, એ પાંચ રૂપિયાનું નુકસાન કરનારને દેહાંત દંડ કરાય. જ્યારે પેટ ખાતર તો બસો–પાંચસો રૂપિયાનું નુકસાન પહોંચાડનારને ય રહેમદિલીપૂર્વક જતા કર્યા હોવાના દાખલાઓ સેંકડો મળી શકે તેમ છે. મોલાતની શરૂઆતથી જ તેમાં ઉપજતી વિવિધ જાતિની અસંખ્ય જીવાતો–ઈયળો, કાતરા, ગેરૂ, આગિયા વગેરેથી અને તૈયાર થયેલા પાકમાં થતા અસંખ્ય કુંથુ–ધનેરિયા વગેરેથી ખેતીવાડી અને બાગબગીચાને સદાને માટે અબજો રૂપિયાની અનિવાર્ય હાનિ ચાલુ જ હોવા છતાં અદ્યાપિ પર્યંત પશુની જેમ માનવી અનાજ અને ફળફલાદિ વગર ભૂખે મરેલ નથી; જ્યારે જ્યાં ત્યાં રખડી–રવડીને અને કુટાઇ–પીટાઈ ને પણ બહુધા ઘાસથી અને ખડધન આદિથીય કષ્ટે જ પેટનો અડધો–પડધો ખાડો પૂરવા પામતા પશુ–પંખીઓ તો બિચારા તે ઘાસ આદિનાય અભાવે આજે ઢગલાબંધ પ્રમાણમાં ભૂખે મરી રહેલ છે ! આ દુઃખદ બીના આંખ સામે હોવા છતાં પાંચ–પચીશની હાનિખાતર તેને પોતાના જ આધારભૂત પ્રાણીઓની કતલ ચલાવવા પ્રેરાવું તે ઘોર હિંસાખોર હૃદયનું પ્રતીક ગણાય. **અલ્પ નુકસાન કરે, તેને જો કતલની સજાનો ન્યાય ગણી કાઢવામાં આવે તો એ રીતે અન્ય પ્રાણીઓના અમૂલ્ય પ્રાણોને જ હણી લેવા જેવું મહાન નુકસાન કરે તેમને કઈ અને કેવી ઘોર સજા ન્યાય ગણાવે ?**

સર્વ પ્રાણી પેટ અને તે ભરાય તેટલું પુણ્ય, સાથે જ લઈને જન્મેલ હોવા છતાં ક્રૂર માનવીઓ પોતાના પેટનો ખાડો પૂરવાના કુટિલ બહાના તળે તેવાં નિરાધાર અને મૂક પાણીઓનાં ઊંડા ખાડાવાળાં ભૂખ્યાં પેટ જીવતાં જ ફાડી નાખવાનાં ઘોર પાપો ઉપાર્જે, એ બીના હરકોઇ આર્યને કમકમાટી ઉપજાવે તેવી કરુણ ગણાય. તેવા જનોને તેવી હિંસક પ્રવૃત્તિથી અટકાવવાના **શ્રી મુંબઈ જીવદયા મંડળીએ** લીધેલા સર્વ જીવો પ્રતિની પ્રેમાળ લાગણીભર્યાં **સંવત્સરીની શાસ્ત્રીય અમારીનાં** પગલાં હરકોઇ દયાવંત માનવીને વારંવાર અનુમોદનીય ગણાય આત્મકલ્યાણને ઇચ્છનાર ધર્મિષ્ઠ આત્માઓએ જીવદયા મંડળીના

[જુઓ અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૨૨]

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

અજ્ઞાનનો અંજામ

લેખક : પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી મહાપ્રભવિજયજી (આ. શ્રી. વિજયરામચંદ્રસૂરીશ્વરજી શિષ્ય)

નિર્ધન દશામાં દુઃખથી કંટાળી, સ્ત્રી અને પુત્રને નિરાધાર મૂકી, પરદેશમાં શેઠે વેપાર માટે પ્રયાણ કર્યું. પુત્રના પુણ્યથી ઘરમાંથી ધન નીકળતાં મહેલ બંધાવ્યો, દેવાંગના જેવી આઠ કન્યાઓ પરણી, પરદેશ જઈ કરોડોની દોલત મેળવી એક વર્ષમાં પાછો વળતાં, તેના દર્શન માટે અને પરણાવવાની કોડ સેવતા, પરદેશથી પાછા ફરેલા પિતા આનંદ માનવાની જગાએ પોતાના સુખ ખાતર અજ્ઞાનથી તેને મરાવી નાખે છે. પિતા જિંદગી હારી જાય છે.

અજ્ઞાનથી સાચા દુશ્મનો ઓળખાતા નથી અને શત્રુઓમાં પણ મિત્રનો આભાસ થઈ જાય છે. ખરું જોતાં આત્માના એકાંતે અહિતકારી એવા દુન્યવી પદાર્થો આપણને સુખના સાધનરૂપ દેખાય છે પણ આપણા ગળામાં જન્મ-મરણ-રોગ-શોક આદિનો કારમો ફાંસો ઘાલતા એ દુષ્ટો આપણાથી ઓળખી શકાતા નથી. અજ્ઞાને જગતમાં દુઃખના દાવાનળો સળગાવેલા છે. સ્પષ્ટ છે કે સઘળાએ દુઃખનું કારણ અજ્ઞાન છે. જ્ઞાનના પ્રતાપે અજ્ઞાન હઠે છે, મિથ્યાત્વ મરે છે, શત્રુ અને મિત્રનું ભાન થાય છે, દુરાચાર દૂર થાય છે, સદાચાર જીવનમાં પ્રગટે છે. દુઃખ સત્રળું ભાગે છે અને સુખ સ્વયં આવી મળે છે.

ધન-ધાન્યથી ભરપુર એક નગરમાં એક ધનહીન શેઠ અને શેઠાણી રહેતાં હતાં. પૂર્વના પાપોદયના કારણે તેમની પાસે નથી કોઈ સંપત્તિ, જર-જમીન, ઓથ કે આબરુ. સગાં કે વહાલાં માત્ર પોતે બે પતિ-પત્ની. આટલું બધું દુઃખ છતાં ભલી સ્ત્રી પતિને જરાયે કષ્ટ ઉપજાવતી નથી, આમ દિવસો વ્યતીત થાય છે. શેઠને ત્રીસ વર્ષની ઉંમરે એક પુત્ર થયો. શેઠને ગરીબાઈનું દુઃખ ઘણું સાલતું. લોકોના મેણાં-ટોણાં, અપમાન અને ધિક્કાર દેખી-સાંભળી શેઠના પ્રાણ કંઠે આવી ગયા. તેમણે શેઠાણીને કહ્યું : 'તું કુળવાન છે. પુત્રનું રૂડી રીતે જતન કરજે, તને વિશેષ કહેવાની જરૂર નથી. વ્યવહારમાં મારા કરતાં તું વિશેષ જાણે છે. હવે આ નગરમાં હું રહેવા માગતો નથી, પરદેશ જઈ જાત-મહેનતથી સંપત્તિ મેળવવા પ્રયત્ન કરીશ, સફળતા મળે અને ઉજળે મોંએ ફરી શકાય તેવી સ્થિતિ થશે તો હું પાછો આવીશ. નહિ તો આ આપણું છેલ્લું મિલન માનજે."

શેઠની દયામણી મુદ્રા, દીન વચન અને થરથરતી કાયા દેખી શેઠાણીની આંખોમાં શ્રાવણ-ભાદરવો વહેવા લાગ્યો; છતાં હૃદયને દબાવીને શેઠાણીએ પતિને વિનવ્યું : "નાથ ! પરદેશ જવાની જરૂર નથી. આ શહેરના સજ્જનો કંઈ તમને સંતાપતા નથી. અને દુર્જનો સતાપે તેમાં તો નવાઈ જ નથી. માટે શાંતિ રાખી પ્રભુભજન કરો. પૂર્વના પાપોદયે દુઃખ આવ્યું છે તો તેને પણ હસતે મોંએ સહન કરવામાં આપણી મહત્તા છે. કાયરતાથી દુઃખ જતું નથી. પરદેશ જવા માત્રથી કલ્યાણ થઈ જાય એ માનવાયોગ્ય નથી. અહીં સંતોષ રાખી રહીએ તો શું દુઃખ છે ! ખાવા રોટલો, રહેવા ઝુંપડી અને શરીર ઢાંકવા જાડાં કપડાં તો મળે છે." આમ શેઠાણીએ સમજાવ્યા છતાં શેઠે કંઈ ન માનતાં પરદેશ જવાનો અફર નિશ્ચય બતાવ્યો. દોરી, લોટો, બિસ્તરો અને થોડું ભાતુ લઈ શેઠ વિદાય થયા.

ઘેર નાનો બાળક અને તેની માતા નિરાધાર સ્થિતિમાં રહ્યાં, શેઠ થોડે દૂર ગયા હશે તેવામાં જ શેઠાણી પોતાના છોકરાને રમાડતાં હતાં. તે છોકરો પાસેના ખૂણામાં જઈ બેઠો

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

અને માને ત્યાં ખોદવાનો આગ્રહ કરવા લાગ્યો. માએ બાળહઠને આધીન થઈ ખાડો કરવા માંડ્યો. વેંતેક ખોદતાં તેમાંથી સોનામહોરનો ભરેલો ચરુ નીકળ્યો. પુણ્યશાળી આત્માઓનું પુણ્ય કઈ રીતે અને કયા કાળે ઉદયમાં આવે છે તેની ગતિ અકળ છે, શેઠાણીએ પતિને પાછા બોલાવવા અનેક માણસો દોડાવ્યા પણ કંઈ પત્તો લાગ્યો નહિ. આ ચરુના ધનથી શેઠાણીએ સુંદર બંગલો બંધાવ્યો. ગાડી, ઘોડા આદિ અનેક સુખનાં સાધનો પોતાના પુત્રને માટે વસાવ્યાં. પોતે પતિવ્રતા હોઈ પતિનું સ્મરણ કરતી, શરીરને પોષવા માટે જ લૂખો, સૂકો આહાર કરતી અને પતિના ભલાની જપમાળા જપ્યા કરતી. પાણીના પ્રવાહે વર્ષો વહી ગયાં. પુણ્યશાળી બાળક સારી રીતે ભણ્યો, નગરમાં આબરુ જમાવી, લોકો તેમજ રાજાનો પણ માનીતો બન્યો.

વીસ વર્ષની ઉંમર થતાં પુત્રે કરીઆણાં ભરી પરદેશમાં વેપાર ખેડવા વિચાર કર્યો. તે વખતે માતાએ કહ્યું: "વત્સ! પરદેશ તું ભલે જા, તેમાં મારી ના નથી. પણ મારી એક વાત માની પરદેશ જવાનું હમણાં એક માસ માટે મુલતવી રાખ, તું ઉંમરલાયક છે અને સેંકડો શ્રીમંતો પોતાની દીકરીઓ માટે તારું માગું કરે છે, તેનો મારે શું જવાબ આપવો? માટે યોગ્ય કન્યાઓ સાથે લગ્ન કરી મારા મનોરથ પૂરીને પછી પરદેશ જા. મારા આશીર્વાદ છે કે તારું કલ્યાણ થશે. પરદેશ ગયેલા તારા પિતાજીનો કંઈ પત્તો નથી, તેમને શોધવા માટે પણ તને પરદેશ જવા મારી પ્રેરણા છે."

પુત્ર વિનીત હતો. એટલે હાથ જોડી નમ્રપણે કહેવા લાગ્યો કે, "મા! તારી ઇચ્છાથી વિરુદ્ધ મારે કંઈ જ કરવું નથી. તારી આજ્ઞા પ્રમાણ છે." આ સાંભળી માને કેટલો આનંદ થયો હશે, તેનું વર્ણન શક્ય નથી છતાં પૂર્વની અવસ્થા અને વર્તમાન અવસ્થામાં શેઠાણીનું હૈયું એક જ સરખું નિરભિમાની હતું. પછી તો એ પુત્રે દેવાંગના જેવી આઠ કન્યાઓનું મોટા સમારોહપૂર્વક પાણિ–ગ્રહણ કર્યું અને કરોડોનો દાયજો મેળવ્યો. થોડા સમય પછી પુત્રે આઠ સ્ત્રીઓ સાથે પરદેશ જવાનો વિચાર રજૂ કર્યો. ત્યારે બે શાંત અને શાણી પત્નીઓએ પતિનાં તીર્થસ્વરૂપ પૂજ્ય માતાની સેવા કરવા રહેવાની ઇચ્છા પતિને દર્શાવી. બન્નેના વિવેકથી પતિને આનંદ થયો. બાકીની છ સ્ત્રીઓ અને સેંકડો શેઠ–શાહુકારના પુત્રો અને નોકર–ચાકરોના મોટા કાફલા સાથે પુત્રે દેશાટન માટે પ્રયાણ કર્યું. પુણ્યશાળી જ્યાં જાય ત્યાં મોટા મહોત્સવો થાય છે, માન–સન્માન મળે છે અને સંપત્તિઓ તેને શોધતી આવે છે.

બાર માસ સુધી ઘૂમી પુત્ર કરોડોની પેદાશ કરી પોતાના નગર તરફ પાછો વળી રહ્યો છે. રત્ન–મણિ–માણેકનાં ગાડાંઓ ભરેલાં છે. સુખનાં સઘળાં સાધનો સાથે છે. ગીતગાન–નાટારંભ આદિમાં આખો દિવસ પસાર થાય છે. બે ચાર દિવસમાં પોતાનું નગર આવી પહોંચે એવા સ્થળે પુત્ર આવી ગયો છે. મા, બન્ને સ્ત્રીઓ અને નગરના ન્યાયી રાજાને અને નગરના લોકોને મળી, ભેટી પરદેશના અવનવા કહેવાનો ઉમંગ કુમારને માતો નથી.

બીજી તરફ લાંબા કાળથી પરદેશ રહી શેઠ પોતાના વતન તરફ આવતા હતા આખો દિવસ પગે ચાલતા અને અત્યંત પરિશ્રમ કરતા શેઠ ચારેક નોકરો સાથે રાત્રે એક સ્થળે નિરાંતે ઊંઘ લઈ સવારે પાછા પ્રયાણ શરૂ કરી દેતા. કુમારે જે સ્થળે પડાવ નાખ્યો હતો એ સ્થળે આવી તેઓ સૂતા. પણ આ સ્થાનમાં તો ગીત–ગાન–નાટારંભ આદિથી રાતના બાર વાગ્યા સુધી ગર્જના થયા કરતી હતી. તેથી તેમને કંટાળો આવ્યો. બીજું કોઈ યોગ્ય સ્થળ હતું નહિ એટલે પોતાનાં માણસ મોકલી ગાયન–નાટક બંધ કરાવવા તેમણે પ્રયત્ન

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

કર્યો પણ સફળતા શી રીતે મળે? જ્યાં શેઠજી (પુત્રના) ના દરવાજામાં પેસવાનું જ મુશ્કેલ હોય ત્યાં આવા સંદેશ સંભળાવવાની તો વાત જ ક્યાંથી? આ કાફલાના માલિક ઉપર નવા આવનાર શેઠને કારમો રોષ ચઢ્યો. બીજે દિવસે બન્ને શેઠે પ્રયાણ કર્યું. ધનાઢ્ય શેઠનો કાફલો સાધનો દ્વારા યોગ્ય સ્થળે પહોંચી જતો અને જગ્યા રોકી લઈ રાવટીઓ ખડકી નાખતો. જગ્યાના અભાવે સાધન વગર પાછળ આવનાર શેઠને પણ ત્યાં જ ઊતરવાનું અને જમવાનું થતું.

ઉતરવાના સ્થાનની અગવડથી અને આ સ્થાન ગાજતું રહેવાથી, રાતના બાર વાગ્યા સુધી ઊંઘ ન આવવાથી શેઠનો વિવેક દીપક બુઝાઈ ગયો. પોતાના વિશ્વાસુ નોકર દ્વારા ઉપકારી ધનાઢ્ય શેઠજીનો પ્રાણ લેવાનો તેમણે પ્રયત્ન કર્યો. નોકર પૂરો છળકપટી હતો. રાત્રિના એક વાગે બધું યે શાંત થઈ જતાં તે કોઈ યુક્તિથી એ પુણ્યશાળી શેઠની રાવટીએ પહોંચ્યો અને એવી રીતે સળગાવી કે પોતે પકડાઈ ન જાય અને આ શેઠજી બચી પણ ન જાય. જે રાવટી બાળવામાં આવી તેમાં શેઠજી અને એક સ્ત્રી સૂતેલાં હતાં. બીજી રાવટીમાં બીજી સ્ત્રીઓ અને ધાવણાં બાળકો સૂતાં હતાં. શેઠ–શેઠાણીને બચાવવાનો પ્રયત્ન ઘણો થયો પણ નિષ્ફળ ગયો. કુમારનું આ રીતે કરુણ મૃત્યુ થતાં કાફલાના બધા માણસો છાતીફાટ રુદન કરવા લાગ્યા. તે વખતે પાછળથી આવનાર શેઠજી અને તેના ચાર નોકરો આનંદમાં ગુલતાન બની ગયા. તેમને ટાઢક વળી કે, હવે નિરાંતે ઊંઘ આવશે.

મોટો કાફલો ભાગલા પગે એક બે દિવસે પોતાના નગરમાં પહોંચ્યો. પાછળથી આવનાર શેઠજી લાખેક રૂપિયા કમાઈને આવ્યા હતા એટલે ધરતી પર તેમના પગ ઠરતા નહોતા. આનંદ અને અભિમાનમાં તેઓ વિચારે છે કે, "ઘેર જઈશું, સ્ત્રીની આગળ આવડતની અને કમાણીની વાતો કરીશું. છોકરો પણ વીસ–બાવીસ વર્ષનો થયો હશે, એને પરણાવીશું. પછી લોકો તિરસ્કાર કરી શકશે નહિ." આવા વિચાર કરતા શેઠ પોતાના ચાર માણસો સાથે નગરમાં આવી પહોંચ્યા. કુમારના કરુણ મૃત્યુના સમાચારથી આખા નગરમાં શોકની કાળી છાયા પથરાઈ ગઈ હતી. તેવામાં પેલા શેઠજી ગામમાં આવતાંવેંત જ્યાં પોતાના ઘેર જાય છે ત્યાં પહેલાંની ઝુંપડી નથી પણ હાથી, ઘોડા સાથે મોટો મહેલ છે. ત્યાં નવયુવાન સ્ત્રીઓ કારમો વિલાપ કરી રહી હતી. માથાના વાળ લેવડાવવાની ક્રિયા ચાલુ હતી. શેઠે પોતાના ઘરની પૂછપરછ કરી. લોકોએ શેઠને ઓળખ્યા. બધી બીના કહી. છોકરો બે દિવસ પૂર્વે જ રાવટીમાં બળી ગયો એ સમાચાર જાણી શેઠ મૂર્છિત થઈ ઢળી પડ્યા. હાથનાં કર્યાં હૈયે વાગ્યાં. મૂર્છા ઉતરતાં શેઠાણી પાસે ગયા. શેઠાણીએ ભારે કલ્પાંત સાથે કહ્યું: "બે દિવસ પહેલાં જ પુત્રનું ક્રૂર દૈવે કરુણ મૃત્યુ નીપજાવી આપણી ઉપર કાળો કેર વર્તાવ્યો છે. તમે પુણ્યશાળી પુત્રનું મુખ કે તેની ઇજ્જત જોઈ ન શક્યા એનું મને દુઃખ થાય છે."

શેઠાણીના આ શબ્દો સાંભળતા શેઠ છાતી કૂટતાં કહેવા લાગ્યાઃ "દૈવને દોષ દેવા જેવો નથી. દોષ તો કર્મચંડાળ એવા મારો જ છે." શેઠે પુત્રની રાવટીને જે આગ લગાવી હતી એ બધી વાત શેઠાણીને થોડા વિસ્તારથી કહી. શેઠાણી આ સાંભળી સંસારથી વિરક્ત બની ગયાં. સંસાર ખરેખર કારમો અને અકારો લાગ્યો. અકસ્માત કારી ઘા થવાથી કંઈ ચેન ન પડતાં સંતાન વગરની શેઠાણીએ પોતાની પુત્રવધૂઓ સાથે સાધ્વી બની આત્મકલ્યાણ સાધ્યું. શેઠજી તો જીવ્યા ત્યાં સુધી રોજ એ અજ્ઞાન પ્રસંગ યાદ કરી કરી રોયા. અજ્ઞાનના અંધકારમાં શું શું બને છે અને તેનો કેવો કરુણ અંજામ આવે છે તે આ વાતથી સમજાય છે.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

उपाध्याय विवेकसमुद्र विरचित नरवर्मचरित्र

लेखक : श्रीयुत भंवरलालजी नाहटा

विक्रमकी आठवीं शतीसे संस्कृत भाषामें आगमोंकी टीका लिखनेका कार्य श्रीहरिभद्रसूरिजीसे प्रारंभ हुआ पर चरित्रकाव्य दसवीं शतीके प्रारंभ तक प्राकृत भाषामें ही लिखे जाते रहे। दसवीं शतीके महान् ज्योतिर्धर विद्वान सिद्धर्षि ने 'उपमितिभवप्रपंचाकथा' नामक विश्वसाहित्यमें अजोड ग्रंथरत्न रच कर संस्कृतमें रूपक चरितकाव्य रचनेका प्रारंभ किया। फिर भी बारहवीं शती तकके अधिकांश चरितग्रंथ प्राकृतमें रचे जाते रहे। आचार्य हेमचंद्रसूरिने 'त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरित' लिखके संस्कृतमें चरितकाव्योंको लिखनेका मार्ग प्रशस्त कर दिया, फलतः तेरहवीं शतीसे चरितकाव्य संस्कृतमें लिखे जाने लगे। खरतरगच्छके विद्वानोंने भी विशेषतः श्रीजिनपतिसूरिजीके शिष्य जिनपाल, पूर्णभद्र और जिनेश्वरसूरिजीके शिष्य चंद्रतिलक, श्रीजिनरत्नसूरि, लक्ष्मीतिलक आदिने कई महाकाव्य रच कर जैन संस्कृत साहित्यका मुख उज्ज्वल किया। प्रस्तुत लेखमें जिनेश्वरसूरिजीके ही एक विद्वान शिष्य श्रीविवेकसमुद्र उपाध्यायके एक महाकाव्यका परिचय दिया जा रहा है।

उपाध्याय विवेकसमुद्रकी दीक्षा सं. १३०४ वैशाख शुक्ला १४ के दिन श्रीजिनेश्वरसूरिजीके करकमलोंसे हुई थी। आप श्रेष्ठिवर्य वाहडांगज श्रीबोहित्थके पुत्ररत्न थे, 'नरवर्म चरित्र'की प्रशस्तिमें इन्होंने स्वयं इस बातका निर्देश किया है, यह ग्रंथ भी स्वपितु बोहित्थजीकी प्रार्थनासे ही निर्माण किया गया था। सं. १३२३ में द्वितीय ज्येष्ठ शुक्ला १० को जेसलमेरमें श्रीजिनेश्वरसूरिजीने इन्हें वाचनाचार्य पदसे अलंकृत किया। सं. १३३९ मिती फाल्गुन शुक्ला ५ को जाबालिपुरसे मंत्री पूर्णसिंह आदि द्वारा ५०० शकट सह निकाले हुए अर्बुदगिरि यात्री संघमें श्रीजिनप्रबोधसूरि व श्रीजिनरत्नसूरिजी आदिके साथ आप भी थे और शुक्ला १४ के दिन अर्बुदगिरिमंडन श्रीआदिनाथ और नेमिनाथ प्रभुके दर्शन किये। ८ दिन तक वहीं नाना उत्सव होनेके पश्चात् संघके साथ जाबालिपुर पधारे। सं. १३४२ मिती वैशाख शुक्ला १०के दिन जालौरके श्रीमहावीर जिनालयमें श्रीजिनचंद्रसूरिजीने आपश्रीको अभिषेक-उपाध्याय पदसे अलंकृत किया था।[1]

आपश्रीने आचार्य श्रीजिनरत्नसूरि, उपाध्याय लक्ष्मीतिलक व उपाध्याय अभयतिलक-

१ युगप्रधानाचार्यगुर्वावली-(सिंघी जैन ग्रन्थमालासे प्रकाश्यमान)

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

गणिके पास दोनों व्याकरण, न्यायकंदली, अनेकान्तजयपताका, न्यायाम्बुधिखण्डन आदि ग्रन्थोंके अध्ययन करने का उल्लेख किया है। आचार्य श्रीजिनकुशलसूरिजीको आपने विद्याध्ययन कराया था जिसका उल्लेख 'चैत्यवन्दन कुलकवृत्ति'में आचार्यश्रीने स्वयं इस प्रकार किया है:-

" सन्मौक्तिकस्तबकसेव्यपदोऽनुवेलमस्ताघसंवरधरः कुपथप्रमाथी ।
विद्यागुरुर्मम **विवेकसमुद्र**नामोपाध्याय इद्धतररत्ननिधिर्बभूव ॥ "

सं. १३७७में गच्छनायक श्रीजिनचंद्रसूरिजीका स्वर्गवास हो जाने पर श्रीकुशलकीर्ति गणिको आचार्यपद देना निश्चित किया गया तो संघ व विशेषतः श्रीतेजपालने उनके आचार्यपदोत्सव करनेकी आज्ञा तत्कालीन आचार्य राजेन्द्रचन्द्रसूरि व आपश्रीसे ली थी। 'श्रीजिनकुशलसूरि पट्टाभिषेकरास'में' इस बातका निर्देश इस प्रकार है :-

" ता गुरु राजेन्द्रचंद्रसूरिवरराउ ।
सुयसमुद्द मुनिवररयणु, विवेउसमुद्द उवझाउ ॥ ११ ॥
संघ सयल गुरु वीनवए, तेजपालु सुविसेसु ।
पाटमहोच्छव कारविसु, दियइ सुगुरु आएसु ॥ १२ ॥

इस उल्लेखसे उस समय आपका गच्छमें कितना सम्मान व प्रेमभाव था मालूम हो जाता है। आप गच्छमें वयोवृद्ध गीतार्थ और प्रकाण्ड विद्वान थे। संवत १३७९ पाटणमें आचार्यश्री जिनकुशलसूरिजी अपने पूर्व दिये हुए वचनका पालन करनेके लिये भी भीमपल्लीसे पधारे और मिती ज्येष्ठ सुदि १४ के दिन श्रीविवेकसमुद्रोपाध्यायका अपने ध्यानबलसे आयुःशेष निकट जान कर स्वस्थ शरीर होने पर भी चतुर्विध संघके समक्ष मिथ्या दुष्कृत, क्षामणापूर्वक अनशन करा दिया। उपाध्यायजी पंच परमेष्ठिका ध्यान करते हुए ज्येष्ठ शुक्ला' के दिन स्वर्गवासी हुए। पाटणके संघने बडे समारोहके साथ उनका स्वर्गोत्सव मनाया और अग्निसंस्कारके स्थान पर उनके स्मारकरूपका निर्माण कराया। श्रीजिनकुशलसूरिजीने मिती आषाढ शुक्ला १३ के दिन वासक्षेप देकर प्रतिष्ठित किया।

आपकी रचनाएं

'जेसलमेर-जैनभाण्डागारीय ग्रन्थानां सूची'के प्रस्तावना पृष्ठ ५३ और डूंगरजी भंडारके ग्रन्थोंके विवरणमें आपके रचित 'पुण्यसागरकथानक'का विवरण प्रकाशित हुआ है। सं. १९९९ में जेसलमेर जानेपर हमने उक्त भंडार देखते हुए अपने संग्रहालयके लिये इस प्रतिकी प्रतिलिपि करवा ली थी जिसके आधारसे उपाध्याय श्रीसुखसागरजीने श्रीजिनदत्तसूरि

---

१ प्र. हमारे संपादित ऐ. जै. काव्यसंग्रह.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ज्ञानभंडार–सूरतसे इस कथानकको सं. २००१ में प्रकाशिक कर दिया है। इस ग्रन्थकी रचना संवत १३३४ प्रथम कार्तिक पूर्णिमाके दिन जेसलमेरमें हुई थी, इसकी पद्यसंख्या ३४२ है। इतः पूर्व उमेदपुर प्रतिष्ठामें भाग लेकर आगरा जाने पर श्रीयुत काकाजी अगरचंदजीने श्रीविजयधर्मसूरि-ज्ञानमंदिरमें आपके 'नरवर्मचरित'की प्राचीन प्रति देखी थी। जेसलमेर भंडारमें उक्त ग्रन्थकी प्रति अपूर्ण थी अतः यह प्रति अत्यन्त महत्त्वपूर्ण प्रतीत हुई। अतः सं. २००२में अपने हथरस फर्मके निरीक्षण-प्रसंगसे आगरा जाना हुआ और उस प्रतिको निकलवा कर आदि, अंत, प्रशस्ति आदि नकल कर ली गयी। इस ग्रंथका अपर नाम सम्यक्त्वालंकार है। जेसलमेर भंडारकी सूचीमें पं. हीरालाल हंसराजकी सूचीके अनुसार प्रस्तावना पृ. ५३में उल्लेख मात्र कर दिया गया है। स्वर्गीय देसाई महोदयके "जैन साहित्यनो संक्षिप्त इतिहास"में तो इसका उल्लेख नहीं है पर प्रो० वेलणकरने "जिनरत्न-कोश"में आगरेकी प्रतिका उल्लेख किया है पर उन्होंने उसे विनयप्रभोपाध्यायवाला ही होगा ऐसा अनुमान कर लिया, जो गलत है। श्रीविनयप्रभोपाध्यायवाला तो ८०० श्लोकका छोटासा ग्रंथ है पर श्रीविवेकसमुद्रोपाध्यायका प्रस्तुत महाकाव्य ५४२४ श्लोक परिमाणका है। सं. २००२ में लिये अपने नोट्सके अनुसार यहां परिचय व प्रशस्ति दी जा रही है। इस महाकाव्यके पांच सर्ग हैं और सं. १३२३ दीवालीके दिन खंभातमें रचकर पूर्ण किया गया है।

आदिः—

॥ ॐ ॥ अर्हं ॥ श्री गौतमस्वामिने नमः ॥

प्रव्रज्याप्रमदाविवाहमहसि स्कन्धस्थकेशावली-
संक्रान्तिच्छलतः कपोलविलसत्कस्तूरिकामण्डनः ।
सर्वैस्वर्वनिताप्रगीतधवलः सन्मार्गमासेदुषां,
भव्यानामिह जायतां जिनवरः श्रीनाभिभूः सम्मुखः ॥ १ ॥
कीर्त्या पीयूषवृष्ट्या मम निखिलममी तापमौर्वीत्थमघ्नन्,
नूनमन्वेति येभ्यः करचरणनखच्छद्मना रत्नराशिः ।
स्वःसन्मन्थेऽपि गुप्ता कथमपि हि मणी कौस्तुभं दासयन्ती,
प्रीत्या प्राभृत्यकार्षीन्मम ददतु शिवं तेऽजिताद्या जिनेन्द्राः ॥ २ ॥
आयातो गलहस्तितामृतरुचिच्छत्रत्रयीछद्मतः,
त्रिश्रोता किल तीर्थमुत्तमतमं यं बाढमासेवितुं ।
उर्ध्वेस्वं जडरूपिणी व्रजति स श्रीवर्द्धमानश्रिये ॥ ३ ॥
....
उर्ध्वस्फटाग्रदलकः करुणामृतेनाकण्ठभृतो दशनदीधितीपुष्पमालः ।
विश्वत्रयी शिरसि संस्थित आशु भूयाच्छ्रीपार्श्वपूर्णकलशो मम संमुखीनः ॥ ४ ॥

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

श्रीगौतमः सूरिजिनेश्वरश्च श्रुतं च जैनं श्रुतदेवता च ।
चतुष्कमेवं हृदयाङ्गणेश्चे मुक्ता मयं सिद्धिकृते प्रपूर्यः ॥ ५ ॥
आमूलाचूलविलसत्सुकृत **नरवर्म**नायकमहस्कं ।
सम्यक्त्वालंकारं हृदलंकारं सतां कुर्वे ॥ ६ ॥ युग्मम् ॥

अन्त्यप्रशस्तिः—

इति श्रीयुगप्रवरागमश्री**जिनपतिसूरि**शिष्यतिलकश्री**मज्जिनेश्वरसूरि**शिष्यलेश वाचनाचार्य-**विवेकसमुद्रगणि**विरचिते सम्यक्त्वालंकाराख्ये **नरवर्म्म**महाराजचरित्रे द्वादशव्रतकथाप्रतिपादन-दुर्दुरूढदेवधरश्रेष्ठिप्रतिबोधनरवर्ममहाराजस्वर्गगमनव्यावर्णनो नाम पंचमः सर्गः ॥ छः ॥ तत्समाप्तौ च समाप्तं सम्यक्त्वालंकाराख्यनरवर्ममहाराजचरित्रम् ॥ छः ॥ ग्रंथाग्रं. १५११ ॥ छः ॥

श्रीगौतमस्वामिने नमः ॥ श्रीशारदायै नमः ॥

सिद्धान्तांश्चन्द्रकान्तान् रसमतिविशदं श्रावयित्वाशु तेना-
ज्ञानान्धान् प्राणभाजः प्रवरतरदशः प्रादधानं प्रकामं ।
कीर्त्युद्यत्कौमुदीभिर्धवलितसकला सांतरालं कुलंश्री-
सान्द्रं चान्द्रं क्षमायां विघटयतितमां मूलतो दुस्तमांसि ॥ १ ॥
साधुज्योतिरधीश्वरोऽत्र कुमताधीशां महादंतिनां,
दंतानामपि मूलतो विरचयन् भंगं च चोरो विषा ।
भव्यव्रातविलासिनः प्रमदयन् श्रेयःश्रिया खेलतः,
शिष्योत्तंसमुदे **जिनेश्वरगुरुः** श्री**वर्द्धमान**प्रभोः ॥ २ ॥
सूरिश्री**जिनचंद्र** एष नु स्फूर्जत्फलर्द्धिविभौ,
सेव्यशश्वदपीश्वरैः स्वशिरसामोदास्पदं सद्दशां ।
दुष्कालोर्जितकोपसर्वविषमाद् बाढं विरक्तो भवात् ,
सिद्धान्ताब्धिमगाहतामृतकृते योऽहर्निशं हर्षवान् ॥ ३ ॥
भव्यानां निचयं सदा निदधतः संसारकारागृहे,
रागाद्यान् भुजाङ्गान् प्रहरणैर्जिष्णुः समुन्मूलयत् ।
तत्पट्टे धुतरंगिणी परिवृढे चारित्रलक्ष्म्यां समं.
विक्रीडा**भयदेवसूरि**रनिशं सिद्धान्तपीयूषभूक् ॥
सूरिश्री**जिनवल्लभो** ऽभवदथो विद्याब्धिनीभास्कर-
स्तत्पट्टे **जिनदत्तसूरि**रमरैः सेव्यो गणाधीश्वरः ।
सूरिश्री**जिनचंद्र** इन्द्रवदहो सन्नाकलोकस्तुतः,
श्रीमान् साधुपतिस्ततो **जिनपतिः** सन्नम्रपृथ्वीपतिः ॥ ५ ॥

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नानानल्पविकल्पजाललहरीलोले यदीये वचो–
वार्द्धौ वादिवरा ध्रुवं निपतिताः संरुद्धकण्ठान्तराः,
प्राप्तो निग्रहभूमिकामपि परं पारं समीयुस्तरां,
यत्या द्वितयं प्रणामतरणीमासाद्य सद्यः परं ॥ ६ ॥
सारालंकृतिभिर्विदग्धहृदयानंदश्रियां खानिभिः,
विद्याभिः कमलेक्षणाभिरनिशं क्रीडत्तमः संमदात् ।
निस्वानोर्जिततर्जितांबुदवरः ध्यातक्षमाभृत्पतिः,
श्रीमान् सूरि**जिनेश्वरो** विजयते तत्पट्टसिंहासने ॥ ७ ॥
दुष्टोपद्रवकारिणा कलिमहाभूतेन विश्वेऽखिले,
व्याक्रान्ते निरुपद्रवाः पटुतमा विद्याः समस्ताः सुखम् ।
दाक्षिण्योपशमोपकारपरता मुख्यैर्गुणैर्मान्त्रिकै–
रुद्युक्तैः परिरक्षिते दिननिशं तिष्ठंति यत्के पुरे ॥ ८ ॥
प्रभुत्वपाण्डित्यकवित्वशान्ततामुख्यैरसंख्यैरसमैर्गुणैर्वृतम् ।
प्रजापतेर्यं सृजतोऽनुविस्मृता वार्द्धक्यतस्तुर्ययुगस्य निर्मितिः ॥ ९ ॥
प्रौढिं प्राप्तवतो ऽधुना कलिरिपोर्बिभ्यत्करांभोरुहे,
यत्के सत्त्वमहानिधौ कृतयुगं नूनं प्रविष्टं सदा ।
विद्वत्ताकविताधनित्वजनतापूज्यत्वकीर्त्यादय–
स्तत्स्पर्शेऽवतरंति यत्सुकृतिनामैदंयुगीना गुणाः ॥ १० ॥
त्रैविद्यचूडामणयो यदीयाः शिष्याः सहस्रांशुकरा इवोर्व्यां,
तमोपहाः श्री**जिनरत्नसूरि**मुख्या विराजंति विभास्वरंगाः ॥ ११ ॥
यच्छिष्यौ श्री**लक्ष्मीतिलक**–श्री**अभयतिलक**नामनौ ।
अभिषेकशिरोमण्यौ बहुप्रबन्धाप्तविधियशसौ ॥ १२ ॥
अध्यापयेतां पितृवन्नितान्तं सदाहितौ व्याकरणद्वयीमाम् ।
कन्दल्यनेकान्तजयध्वजौ च न्यायाम्बुधिखण्डनमुख्यतर्कान् ॥ १३ ॥युग्मम्॥
तच्छिष्यलवोऽस्मि **विवेकसमुद्राभिख्य**वाचनाचार्यः ।
सम्यक्त्वालंकारचरितं **नरवर्म**भूमिपतेः ॥ १४ ॥
गुरुणामुपदेशेन रचयामासिवानिदम् ।
वाहडांगजबोहित्थः स्वपितुः प्रार्थनावशात् ॥ १५ ॥युग्मम्॥
वाणीदग्विश्वशीतांशुसंख्ये विक्रमवत्सरे ।
स्तंभतीर्थपुरे दीपोत्सवेपूर्णमदोऽभवत् ॥ १६ ॥

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

अक्षय्यशास्त्रवरपायसपूर्णं शिष्यव्याजेन सत्रसदनान्यनिवारितानि।
निर्माय येन वरसंगुणपालिबन्धं **प्रत्येकबुद्धचरितं** विदधीकरोतु ॥ १७ ॥

श्रीमन्तो **जिनरत्नसूरि**तिलका विद्याब्धिपारीणतां,
प्राप्ता दर्शनषट्कतर्कजलधौ कुंभोद्भवस्पर्द्धिनः।
शब्दार्थादिकदोषकश्मलमपीदं शास्त्रताम्रं निजै–
र्वाक्यैश्वानरसैः सुवर्णममलं ते लीलया निर्ममुः ॥ १८ ॥युग्मम्॥

श्री**लक्ष्मीतिलका**भिषेकतिलकस्तत्तत्कलाकौशल–
क्रीडावेश्म सुवर्णकृद्गुणगणालंकारश्रृंगारितम् ।
तावत् कीर्तिविभूषणोत्तममहः संभूषितक्ष्मातलः
सर्वेषां श्रवणोचितं व्यरचयच्छास्त्रं सुवर्णं त्वदः ॥ १९ ॥

अस्य प्रती द्वे प्रथमे शुभाक्षरे स्वर्गापवर्गादिरयो वेशाकृतिं ।
कर्त्तुं तु यंत्रेऽलिखत् ससंमदः श्रेयःप्रियो **रत्ननिधान**सूरिः ॥ २० ॥

ताते तनूभूरि व चारुभक्तिरस्मास्वदःशास्त्रसुपुस्तिकानि ।
प्रपाऽनुसद्धर्मसुधारसस्य व्यधत्त धीमान् गणि**हेमसेनः** ॥ २१ ॥

यावद्वारिनिधौ क्षितिप्रवहणं हेमाद्रिकूपोच्छ्रितं,
स्वर्गंगाविलसन्महासितपटं चन्द्रार्कनिर्यामकम् ।
रत्नं क्षोणिधरादिपण्यकलितं भात्य·········दण्डध्वजं
तावच्छास्त्रमिदं प्रणंदतुतरां संसेव्यमानं बुधैः ॥ २२ ॥

ग्रंथाग्रं सर्वसंख्या ५४२४ श्रीरस्तु छः ॥ श्रीशुभं भवतु ॥ लेखकवाचकस्य ॥

प्रतिपरिचयः–पत्रसंख्या १३८, चौदहवीं शतीके उत्तरार्द्धकी प्रति; अंतिम पत्र १६वीं शतीका। किनारे ताड़पत्रीयाङ्क; प्रथम पत्र एक तरफ, १ पृष्ठमें १३ पंक्ति, प्रत्येक पंक्तिमें ५१–५२ अक्षर, प्रशस्तिके १८वें श्लोकके अंतिम ५ अक्षर और बाकीका अंश अंतिम १६वीं शतीवाले पत्रमें हैं। १०७वें पत्रमें दोनों तरफ १२–१२ पंक्ति है और १६वीं शतीका है। बीच बीचके कुछ पत्र भिन्न भिन्न रंगोमें रंगे हुए और श्वेत अक्षरों व कुछ पीले अक्षरमें लिखे हुए हैं।

ग्रन्थ प्रकाशनके योग्य है। आगरेसे प्रति प्राप्त कर इसकी प्रेसकापी करनेका प्रयत्न चालू है। जैसलमेरकी अपूर्ण प्रति व इस प्रतिके अतिरिक्त कहीं इसकी प्रति हो तो जानकार महोदय सूचित करनेकी कृपा करें।

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

बम्बई मण्डन श्रीचिन्तामणि प्रतिष्ठा स्तवन

संपा० श्रीयुत अगरचंदजी नाहटा

बम्बईके श्रीचिन्तामणिजीके मन्दिर निर्माण सम्बन्धमें दो-तीन वर्ष पूर्व हमसे पूछा गया था, पर उस समय इस सम्बन्धमें कोई प्रामाणिक साधन स्मरण नहीं था। हमारे मंदिरोंके निर्माणादिके सम्बन्धमें बहुत बार तो वहां प्राप्त शिलालेख, मूर्ति–लेखादिके आधारसे निर्णय हो जाता है पर कई मन्दिर ऐसे भी हैं जिनके निर्माणादि सूचक शिलालेख प्राप्त नहीं होते और मूर्तियोंके लेख पृष्ठ भागमें होनेसे या पचीमें दब जानेसे पढनेमें नहीं आते। कई मन्दिरोंमें मूलनायकादि प्रतिमाएं अन्य स्थानोंसे लाकर विराजमान की जानेके कारण उनके लेख भी मन्दिरके इतिवृत्त जाननेमें सहायक नहीं होते। वहां एक मात्र साधन पुराने कागजात या समकालीन बने स्तवन ही होते हैं। बम्बईका चिन्तामणि मन्दिर कोई अधिक प्राचीन नहीं, फिर भी १२५ वर्ष हो जानेसे उसके पुराने कागजात संभव है उसके निर्माणादिके सम्बन्धमें निर्णय न दे सकते हों इसीलिए समकालीत स्तवनादिकी खोज की गयी। हमें यह तो विदित था कि खरतरगच्छीय वाचक अमरसिंधुरजी सं. १८८०के लगभग बम्बई जाकर कई वर्ष रहे थे और वहां उनके रचित कुशलसूरिस्थाननामगर्भित स्तवन गा. ६५, प्रदेशी चौपाई, एवं नवाणुं प्रकारी पूजा आदि भी ज्ञात थे। हमारा अनुमान था कि उन्हींके उपदेशसे श्रीचिन्तामणिजीका मन्दिर स्थापित हुआ हो। अभी इसकी पुष्टि हमारे संग्रहके एक गुटके, जिसमें उनके रचित अनेक पद है, में प्राप्त चिन्तामणि पार्श्वनाथ स्तवनसे हो गई है। यह गुटका सं. १८८८में बम्बईमें ही उन्होंने अपने शिष्य रूपचंद और आनंदके लिए स्वयं लिखा था। इसके प्रारंभिक २९ पत्र प्राप्त नहीं हैं इसलिए इनकी बहुतसी रचनाएं (जिनकी संख्या ३९ थी व ४०का कुछ अंश भी नहीं है) प्राप्त न हो सकी, फिर भी प्राप्तपत्रोंमें भी शताधिक रचनाएं हैं। अंतमें जैसलमेरके पटवोंके संघके वर्णनकी तीर्थमाला है, जो लिखते हुए छोड दी गयी है। चिन्तामणि पार्श्वनाथजीके भी इसमें अनेक स्तवन हैं। और भी उनके पदादि उत्तम होनेसे प्रकाशन योग्य हैं जिनका प्रकाशन चिन्तामणिजी मंदिरके ट्रस्टियोंको करवाना चाहिए। यहां तो हम केवल उसी स्तवनको प्रकाशित कर रहे हैं जिसमें इस मंदिरके निर्माता और प्रतिष्ठापक आदिका वर्णन है।

यद्यपि प्रतिष्ठाका संवत् नहीं दिया है पर वह निम्नोक्त विचारणासे निर्णित हो जाता है। इस स्तवनके ९वें पद्यमें अमरसिंधुरजीके ८ वर्षकी प्रेरणा व प्रयत्नसे इस मंदिरका

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

निर्माण व प्रतिष्ठा होनेका उल्लेख है और गुटकेकी निम्नोक्त लेखनप्रशस्तिसे सं. १८८८में बम्बईमें अमरसिंधुरजीका ११वां चातुर्मास चल रहा था, बतलाया गया है। इसलिए इस जिनालयकी प्रतिष्ठा संवत् १८८५में होनी चाहिए। पुष्पिका यह है:—" संवत् १८८८ वर्षे मिती फागुण सुदि ९ रवौ श्री मंबुई बिंदरे एकादशमी चतुर्मासी कृता। लिखत वाचक अमरसिंधुरगणि पं. रूपचंद पं. अणदावाचनार्थं श्रीबृहत्खरतरभट्टारकगच्छे श्रीजिनकुशलसूरि शाखायां।"

(मोरा साहिब हो श्रीशीतलनाथक पहनी।)

सुखदायक हो चिन्तामणि साम कि मंबुईपुर मनरंग नमो।
दरसण कर हो लहो नयणानंदकि दुख दोहग दूरे गमो।
पावडीया हो तिहां सात प्रसिद्ध कि देवल चढतां दीपता।
दोय पासै हो प्रतिहार प्रधान कि जुगतै अरिगण जीपता ॥ १ ॥ सु० ॥
उपासैरै हो अतिशोभ उदार कि खरतरगच्छ चढती कला।
सदगुरुजी हो श्रीकुशलसुरिंद कि पूजीजै पगला भला।
पटधारी हो प्रणमी गुरु पायक लायक गुरु गुण दीपता।
भवि बोधक हो शोधक क्रम जाण कि पंचेन्द्रिय विष जीपता ॥ २ ॥ सु० ॥
दिस दोए हो पावड़िय प्रधान कि सुंदर अति सोहामणी।
चढि चौंपे हो लहो परमाणंद कि देवल छवि सोहावणी।
जक्षराजा हो चिन्तामणि जाणि क चितनी चिन्ता ते हरै।
गुणवंता हो गोरल बड़वी कि भोग सुजस लखमी भरै ॥ ३ ॥ सु० ॥
मनगमती हो भमतीय भमंत कि मंदिर शिखर सोहांबणो।
धज दंडे हो सोहै श्रीकार कि कलश कंचन रलियामणो।
बिहुं पासै हो अति उन्नत जाण कि ध्रमशाला दीपै भली।
ध्रम कारण हो करिवानै काज क देख्यां पूगै मन रली ॥ ४ ॥ सु० ॥
मूलनायक हो राजे महाराज कि श्रीचिन्तामणि सुखकरू।
उपगारी हो त्रिभुवन आधार कि दरसण दुख दोहग हरू।
तेवीसम हो जग तारक जाणकि दोहग दुरति निकंदणो।
पुण्य योगै हो लायक सुविलासक दरसण लहय राजिंद नौ ॥ ५ ॥ सु० ॥
सुविवेकै हो मिलि चौविह संघ कि विनय सहित वंदन करै।
पूजा विध हो ग्रह समय उदार कि करतां पुण्य दशा भरै ॥
पदमावति हो पूरै मन आस कि श्याम भैरव सुप्रसन सदा।
आराध्या हो आवै अधिक आणंद कि प्रघल दीयै सुख संपदा ॥ ६ ॥ सु० ॥

[જુઓ : અનુસંધાન પૃષ્ઠ : ૨૩૮]

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प्रभासपाटणना शिलालेखो

[गतांकथी पूर्ण]

सं. पू. मुनिराज श्रीचन्दनसागरजी

અતિ જૂની થઈ ગયેલી પંચધાતુની સપરિકરવાળી નાની પ્રતિમાઓ ઉપરના લેખો

२०–'१३०९ वैशा० सु० ३ बुधे श्रीब्रह्माण गा० श्रे० रा·······श्रेयोर्थं पुत्रसंताकेन श्रीशांतिनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं श्रीप्रद्युम्नसूरिभिः ॥'

२१–'सं० १०५५ वर्षे वैशाख वदी १२ शुक्रे ऊकेशवंशे शा·······गच्छेश श्रीमेरुतुंगसूरीन्द्राणामुपदेशेन मातृश्रेयसे श्रीपार्श्वनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं श्रीसूरिभिः ।'

આ મૂર્તિની પાછળ ચોપદાર દંડ લઈને ઊભો છે.

२२–'सं० १४९२ चै० सुदि ५ शुक्रे श्रीकोरण्टकगच्छे उपकेशज्ञातीय सा रतनसी भार्या देलणसुत वाछाकेन स्वपित्रोः श्रेयसे श्रीशीतलनाथबिंबं कारितं श्रीककसूरिपट्टे श्रीसाधुदेवसूरिभिः ।'

२३–'सं० १३०२ वै० शु० १५ श्रे० उदाशासुतेन श्रे० सोहनेन पित्रोः श्रेयसे × × कारितं प्रतिष्ठितं श्रीसिंहदत्तसूरिभिः ।'

२४–'वि० सं० १३७० वैशाख सुदि २ श्रीमालीज्ञातीयपितृश्रे·····रतनसींहमातृ रणादेवी श्रेयसे श्रेयसे······श्रीआमदेवसूरीणामुपदेशेन श्रीआदिजिन कारित···········'

२५–'वि० सं० १३२२ वैशाख वद ७ बुधे श्रीनागरगच्छे श्रीप्रद्युम्नसूरिभिः प्रतिष्ठितं पार्श्वबिंबं कारितं············'

२६–'सं० १२२० फाल्गुन सुद १२ गुरौ स्वदुहितृ श्रेयादेवी श्रेयोऽर्थं सहनीकया पुत्र············'

२७–'वि० सं० १२८८ वर्षे वैशाख वदि·········श्रीमहावीरबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं श्रीजिनेश्वरसूरिशिष्यैः श्रीजरासिंहसूरिभिः ।'

२८–'वि० सं० १२८२ फाल्गुनमासे········पल्लीवाल गोसलपुत्र्या दाहुनाम्न्या पार्श्वनाथबिंबं कारितं श्रीजिनेश्वरसूरिभिः प्रतिष्ठितमिदं ।'

२९–'वि० सं० १४२६ वर्षे वैशाखे श्रीश्रीमालीय··········श्रीआदिनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितमिदं श्रीजिनचन्द्रसूरिपट्टालंकारैः श्रीजिनोदयसूरिभिः श्रेयसे भवतु ।'

३०–'सं० १४२६ वैशाख वद ५ शनौ श्रीमालय·········श्रेयोर्थं भ्रातृमदनेन श्रीशान्तिनाथबिंबं कारितं श्रीअभयसिंहसूरीणामुपदेशेन शा············'

३१–'सं० १२६२ आगमगच्छे ओसवाल सा० काह्नीकेन मातृदेल्हणनिमित्तं श्री··· ······सूरिउपदेशेन बिंबं श्रीशांतिनाथस्य कारितं सूरिभिः प्रतिष्ठितं—

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

—નવાં ભરાયેલાં બિંબોમાંના એક બિંબનો લેખ—

३२—श्रीअजितनाथप्रभुना बिंब विषेनो लेख—

पुंठे—वीरसं० २४७८ वर्षे माघ शु० ५ गुरौ श्रीचन्द्रसागरसूरिणाऽञ्जितमिदं श्रीअजितनाथबिंबमिति शुभम् ।

पलांठी नीचे—वीरसं० २४७८ वर्षे २००८ विक्रमार्के माघशुक्लपञ्चमी गुरौ श्रीचन्द्रप्रभासतीर्थे चन्द्रप्रभस्वामिप्रासादे श्रीदेवसुरतपागच्छसंरक्षकागमोद्धारकाचार्यसागरानन्दसूरीशपट्टधरसिद्धचक्राराधनः तीर्थोद्धारकाचार्यश्रीमच्चन्द्रसागरसूरिकृताञ्जनशलाकायां श्रीअजितनाथस्वामिबिंबं प्रभासपत्तनस्थ श्रेष्ठिदेवजीभाइसुत-अमरचन्द्रभार्याजमनाबाइसुत जेठाभ्रातुर्मोंघीपल्या हीराचन्द्र, प्रेमजीभाइ, मगनलाल, पानाचन्द्रेति चत्वारः पुत्राः तन्मध्ये पानाचन्द्रभार्या पानकुंवरसुत कान्तिलालस्तथा पुत्र्यस्तारामति-- कलावति-भद्रमणि-नयनबालादिपरिवारैः श्रीसंघश्रेयोऽथैमञ्जितमिति शुभम् ॥

★

[અનુસંધાન પૃષ્ઠ : ૨૩૬ થી ચાલુ]

चढि चौमुख हो चंदाप्रभु चंग कि, अजित सुमति संभव सही ।
भल दरसण हो करतां शुभ भाव कि जात्र पुण्य पामै सही ॥
कोठारी हो कुल मण्डण जाण कि अमरचंद चढती कला ।
भाई भल हो वृद्धिचंद्र सुजाण कि हीराचंद सुत तसु भला ॥ ७ ॥ सु० ॥
देवल भल हो दीपायो जेण कि देवभुवन सम दीपतो ।
अति ऊंचो हो सोहै श्रीकार क मोह मिथ्यामत जीपतौ ॥
भल लीधो हो लखमी नो लाह कि पुण्य भंडार भराविये ।
ध्रमधोरी हो गावै गुणवंत कि जग जस पडर बजावियौ ॥ ८ ॥ सु० ॥
गच्छ खरतर हो गणधर गुणवंत कि हरखसुरीसर हितधरू ।
आणाधर हो वाचकपद धार कि अमरसिन्धुर महिमा वरू ॥
ए उद्यम हो करतां मनरंग कि वच्छर आठ बोलावोया ।
प्रतिष्ठा हो कीधी सुप्रधान कि गुणीयण मिल गुण गावीया ॥ ९ ॥ सु० ॥
ए मिंदर हो रहो अचल आणंद कि थिर जिम सुरगिरि सालता ।
चिन्तामणि हो पूजेज्यो जाम कि अधिक वधेज्यो आसता ॥
सुप्रसन मन हो सेवो प्रभुपाय क त्या सुप्रसन्न जदा तदा ।
हुवो या घर हो सुख संपति धाम क वधज्यो मंगल मालिका ॥ १० ॥ सु० ॥

१ गुटकेमें अन्यत्र सूरतसे इन प्रतिमाजीके बम्बई आनेका सूचन हैः—"सूरतथी भल साहिबा हो मंबुई बिंदर महाराज आया इहां आणंद सु सहुना सीधा काज ।"

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

'શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ'નું

अढारमा वर्षनुं विषय-दर्शन

પ્રતીકાર

આબૂ-રાણકપુરનાં જગપ્રસિદ્ધ દેરાં;
ભૂલભરેલી પુસ્તિકાઓનો પ્રચાર : શ્રી. જયભિખ્ખુ : ૧૭૦
પ્રતિકાર : પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવ અંગેના
અયોગ્ય લખાણનો રદીયો : (એક મિત્રના પત્રમાંથી) : ૧૯૫
પ્રતિકારનાં પગલાં અને સફળતા : સંપાદકીય : ૨૧૯

નિવેદન અને પ્રાસંગિક નોંધ

પ્રાસંગિક નોંધ—અઢારમા વર્ષે : સંપાદકીય : ૧
નિવેદન : " ૧૯૩
પ્રભાવના અંગેનું સુલભ સાધન : શ્રી. મોહનલાલ દી. ચોકસી : ૩
જૈન સમાજને ચેતવણી : શ્રી. પં. લાલચંદ્ર ભ. ગાંધી : ૨૭
એક કેંદ્રસ્થ સંસ્થા : શ્રી. મોહનલાલ દી. ચોકસી : ૨૮
કેંદ્રસ્થ સંસ્થા કેવી જોઈએ ? : શ્રી. મોહનલાલ દી. ચોકસી : ૫૦
મધ્યસ્થ-સમિતિ : શ્રી. મોહનલાલ દી. ચોકસી : ૭૮
વૈશાલી સંઘ : શ્રી. મોહનલાલ દી. ચોકસી : ૧૦૧
તાડપત્રીય જ્ઞાનભંડારો : શ્રી. મોહનલાલ દી. ચોકસી : ૨૧૦
વિનંતિ : સંપાદકીય : અંક : ૧૨ ટાઈટલ પેજ ૨

સાહિત્ય

આચાર્ય સિદ્ધસેન : શ્રી. વસંતલાલ કાંતિલાલ : ૧૬
શ્રી. મહાવીર સ્તુતિ દ્વાત્રિંશિકા :
(શ્રી. સિદ્ધસેન દિવાકરકૃત) પૂ. પં. શ્રી ધુરંધરવિજયજી : ૧૭
જીવન શોધનનાં સોપાન સંબંધી જૈન
તેમજ અજૈન મંતવ્યો (ગત વર્ષથી ચાલુ) : પ્રો. શ્રી. હીરાલાલ ર. કાપડિયા ૨૧, ૪૧, ६૮
एक सचित्र कल्पसूत्र (सं. १५६५)
की प्रशस्ति : डॉ. बनारसीदास, एम्. ए. पीएच्. डी. ૨૫
ભેદજ્ઞાન : શ્રી. વસંતલાલ કાંતિલાલ ૩૦
આપણા મહાજનો : શ્રી. રતિલાલ મફાભાઈ : ૩૬
સ્નાત્રપૂજા : પૂ. પં. શ્રી. ધુરંધરવિજયજી : ૩૮
સમરાઈચ્ચકહા (પરિચય) : પૂ. પં. શ્રી. ધુરંધરવિજયજી: ६६, ૮૦, ૧૦૩, ૧૩૩
पूर्वदेश-चैत्यपरिपाटी (श्री. जिनवर्द्धनसूरिकृत)
सं. श्री. अगरचंदजी नाहटा : ૭૨
प्रायश्चित्त શ્રી. વસંતલાલ કાંતિલાલ : ૯૪

For Private And Personal Use Only

અહિંસાનો પ્રભાવ : શ્રીમંત સરકાર સયાજીરાવ મહારાજાના પ્રવચનમાંથી : ૯૭
ચાર મહાપુરુષ : શ્રી. બલભદ્રજી જૈન : ૯૮
जात्यंध पुरुषों द्वारा हस्ति स्वरूप के वर्णनवाला दृष्टांत क्या बौद्धग्रंथसे लिया गया है ? **श्री. अगरचंदजी नाहटा :** **१०७**
વર્ષીતપનો મહિમા : પૂ. આ. શ્રી. વિજયજંબૂસૂરિજી : ૧૧૧
ઈશ્વરીતત્ત્વ : શ્રી. વસંતલાલ કાંતિલાલ : ૧૨૩
षट् दर्शनियोंके १०२ नाम : **श्री. अगरचंदजी नाहटा :** **१४२**
कडुआ मत पट्टावलीमें उल्लिखित उनका साहित्य : ,, **१६३**
ધર્મશિક્ષણ અને સાધુઓ : શ્રી. અમૃતલાલ કાલીદાસ દોશી : ૧૬૯
શૃંગારવૈરાગ્યતરંગિણી (પરિચય) પૂ. શ્રી. પં. ધુરંધરવિજયજી : ૧૮૧
હૈમ કૃતિઓમાં હારિભદ્રીય ઉલ્લેખો અને અવતરણો : પ્રો. શ્રી. હીરાલાલ ર. કાપડિયા : ૧૮૫
માનવતાનો મૂક સંદેશ : પૂ. પં. શ્રી. કનકવિજયજી ગણિ : ૧૯૭
સોમસાભાગ્યનું અવલોકન : પ્રો. શ્રી. હીરાલાલ ર. કાપડિયા : ૨૦૫
પરિગ્રહનું પાપ : પૂ. મુ. શ્રીચંદ્રપ્રભસાગરજી : ૨૧૭
જીવો અને જીવવા દો : પૂ. મુ. હંસસાગરજી : ૨૨૩
उपाध्याय विवेकसमुद्र विरचित नरवर्मचरित्र : **श्री. भंवरलालजी नाहटा :** **२२९**
बंबईमंडन श्रीचिंतामणि प्रतिष्ठा स्तवन: **श्री. अगरचंदजी नाहटा :** **२३५**

તત્ત્વજ્ઞાન

પ્રશ્નોત્તર કિરણાવલી : (ગત વર્ષ : ૧૭ : અંક : ૧૨ થી) આ. શ્રી. વિજયપદ્મસૂરિજી : ૪૬, ૧૫૯
गर्दभी विद्याका वैज्ञानिक आविष्कार : **डॉ. बनारसीदास जैन. एम्. ए. पीएच् डी.** **११३**
જૈન દર્શનનો કર્મસિદ્ધાંત અને એનું તુલનાત્મક અવલોકન : પ્રો૦ શ્રી. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા ૧૧૫, ૧૫૨
નિર્બળ મન : પૂ. મુ. શ્રીચંદ્રપ્રભસાગરજી ૧૪૫

ઇતિહાસ–પુરાતત્ત્વ–સંશોધન

કેટલીક જૈન અનુશ્રુતિઓ અને પુરાતત્ત્વ : (ગત વર્ષથી ચાલુ) ડૉ. મોતીચંદ્ર એમ. એ. પીએચ. ડી. ૧૧, ૩૧, ૪૯
कतिपय आवश्यकीय संशोधन : **श्री. अगरचंदजी नाहटा** **५२**
મુદ્રા–વ્યાપારનો સુસંગત અર્થ : શ્રી. પં. લાલચંદ્ર ભ. ગાંધી ૮૩

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

राणकपुर, तारंगा, नाडुलाइ व नड्डूलके
कतिपय लेख : श्री. भंवरलाल नाहटा ८९
पूर्वदेश चैत्यपरिपाटी : ,, १०९
साह राजसी रासका एतिहासिक सार
श्री. मेघमुनि रचित : ,, १३७
સંઘપતિ વિસલની વિશેષ શિલ્પકૃતિઓ : પં. શ્રી. ચીમનલાલ લલ્લુભાઈ ઝવેરી ૧૪૭
પ્રાચીન તીર્થ ચંદ્રપ્રભાસ પાટણ અને
પ્રતિમા લેખો ; પૂ. મુ. શ્રીચંદનસાગરજી ૧૬૧, ૧૯૦, ૨૧૬, ૨૩૭
પુરાતન વૈશાલી અને તેના અવશેષો : પં. શ્રી. ચીમનલાલ લલ્લુભાઈ ઝવેરી ૧૭૫
खेडके जैन शिलालेखो : श्री. अगरचंदजी और भंवरलालजी नाहटा १८७
રાજઘાટથી મળી આવેલી શ્રીપાર્શ્વનાથ મૂર્તિ : શ્રી. કૃષ્ણદત્ત વાજપેયી અંક : ૧૦
ટાઈટલ પેજ ૩
साधुचंद्रकृत तीर्थराज चैत्यपरिपाटीका
समय : श्री. भंवरलालजी नाहटा २१२
खेडके शांतिजिनालय संबन्धी उल्लेख : श्री अगरचंदजी और भंवरलालजी
नाहटा २१४

વાર્તા-કથા

સિંહપુરુષ : શ્રી. જયભિખ્ખુ ૫
પતિતપાવન : ,, ૫૫
શ્રી. મહાવીર અને ગોશાલક : ,, ૧૨૫
માનસિક પાપની ભયંકરતા : પૂ. મુ. શ્રી. મહાપ્રભવિજયજી ૨૦૧

પ્રકીર્ણ

સને ૧૯૫૧નો નેશનલ મોન્યુમેન્ટ્સ એકટ ૭૧ : ટાઈટલપેજ ૩
સમિતિમાં પાંચમા મુનિસભ્યની નિમણૂકનો પત્રવ્યવહાર
ગ્રંથ સ્વીકાર : અંક : ૪-૫ ટાઈટલ પેજ ૨
અંક : ૮ ટાઈટલ પેજ ૩, અંક : ૧૧ ટાઈટલ પેજ ૨

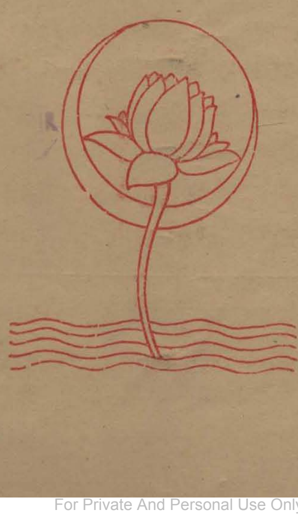

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

Shri Jaina Satya Prakasha. Regd. No. B. 3801 श्री जैन सत्य प्रकाश

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

અંગે સૂચના

યોજના

૧. શ્રી. જૈનધર્મ સત્ય પ્રકાશક સમિતિ દ્વારા 'શ્રી. જૈન સત્ય પ્રકાશ' માસિક ૧૭ વર્ષ થયાં પ્રગટ કરવામાં આવે છે.

૨. એ સમિતિના આજીવન સંરક્ષક તરીકે રૂા. ૫૦૦) આ૦ દાતા તરીકે રૂા. ૨૦૦) આ૦ સદસ્ય તરીકે રૂા. ૧૦૧) રાખવામાં આવેલા છે. આ રીતે મદદ આપનારને માસિક કાયમને માટે મોકલવામાં આવે છે.

વિનંતિ

૧. પૂજ્ય આચાર્યાદિ મુનિવરો ચતુર્માસનું સ્થળ નક્કી થતાં અને શેષ કાળમાં જ્યાં વિહરતા હોય એ સ્થળનું સરનામું માસિક પ્રગટ થાય એના ૧૫ દિવસ અગાઉ મોકલતા રહે અને તે તે સ્થળે આ માસિકના પ્રચાર માટે ગ્રાહકો બનાવવાનો ઉપદેશ આપતા રહે એવી વિનંતિ છે.

૨. તે તે સ્થળોમાંથી મળી આવતાં પ્રાચીન અવશેષો કે ઐતિહાસિક માહિતીની સૂચના આપવા વિનંતિ છે.

૩. જૈનધર્મ ઉપર આક્ષેપાત્મક લેખો આદિની સામગ્રી અને માહિતી આપતા રહે એવી વિનંતિ છે.

ગ્રાહકોને સૂચના

૧. "શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ" માસિક પ્રત્યેક અંગ્રેજી મહિનાની ૧૫મી તારીખે પ્રગટ થાય છે.

૨. આ માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૩) ત્રણ રૂપિયા રાખવામાં આવ્યું છે.

૩. માસિક વી. પી. થી ન મંગાવતાં લવાજમના રૂા. ૩) મનીઑર્ડરદ્વારા મોકલી આપવાથી અનુકૂળતા રહેશે.

૪. આ માસિકનું નવું વર્ષ દિવાળીથી શરૂ થાય છે. પરંતુ ગ્રાહક ગમે તે અંકથી બની શકાય.

૫. ગ્રાહકોને અંક મોકલવાની પૂરી સાવચેતી રાખવા છતાં અંક ન મળે તો સ્થાનિક પોસ્ટ ઑફિસમાં તપાસ કર્યા પછી અમને સૂચના આપવી.

૬. સરનામું બદલાવવાની સૂચના ઓછામાં ઓછા ૧૦ દિવસ અગાઉ આપવી જરૂરી છે.

લેખકોને સૂચના

૧. લેખો કાગળની એક તરફ વાંચી શકાય તેવી રીતે શાહીથી લખી મોકલવા.

૨. લેખો ટૂંકા, મુદ્દાસર અને વ્યક્તિગત ટીકાત્મક ન હોવા જોઈએ.

૩. લેખો પ્રગટ કરવા ન કરવા અને તેમાં પત્રની નીતિને અનુસરીને સુધારોવધારો કરવાનો હક તંત્રી આધીન છે.

મુદ્રક : ગોવિંદલાલ જગશીભાઈ શાહ, શ્રી શારદા મુદ્રણાલય, પાનકોર નાકા, અમદાવાદ.
પ્રકાશક : ચીમનલાલ ગોકળદાસ શાહ.
શ્રી. જૈનધર્મ સત્ય પ્રકાશક સમિતિ કાર્યાલય, જેશિંગભાઈની વાડી, ઘીકાંટા રોડ–અમદાવાદ.

For Private And Personal Use Only